Пр 205
99

К 44
в. 1

ІСТОРИЧНО-ФІЛОЛОГІЧНИЙ ВІДДІЛ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ НАУК. ЗБІРНИК № 99
КОМІСІЯ ДАВНЬОГО ПИСЬМЕНСТВА
ПАМ'ЯТКИ МОВИ ТА ПИСЬМЕНСТВА ДАВНЬОЇ УКРАЇНИ, т. II
За редакцією Голови Комісії акад. Вол. ПЕРЕТЦА

НАТАЛЯ КІСТЯКІВСЬКА

САТИРИЧНЕ ТА ПОБУТОВЕ ПИСЬМЕНСТВО XVIII В.

ВИПУСК І

ТВОРИ ІВАНА НЕКРАШЕВИЧА

(Розвідка та тексти)

У КИЇВІ—1929

ВИДАННЯ

ІСТОРИЧНО-ФІЛОЛОГІЧНОГО ВІДДІЛУ

I. Записки Історично-Філологічного Відділу: кн. I (1919)—1 крб. 50 к.; кн. II - III (1920 - 1922) та кн. IV (1923) — по 2 крб.; кн. V (1924—1925) — 2 крб. 50 коп.; кн. VI (1925) — 2 крб.; кн. VII—VIII (1926)—7 крб.; кн. IX (1926) та кн. X (1927)—4 крб.; кн. XI (1927) — 3 крб. 50 к.; кн. XII (1927) — 4 крб.; кн. XIII-XIV (1927) — 4 крб. 25 к.; кн. XV (1927) і кн. XVI (1928) по 3 крб. 50 к.; кн. XVII і кн. XVIII (1928) — по 4 крб., кн. XIX (1928) — 4 крб. 60 к., кн. XX (1928)—5 крб. 50 коп., кн. XXI—XXII (1928) — 5 крб. 50 коп.; кн. XXIII (закінч.), кн. XXIV, кн. XXV і кн. XXVI (друк.).

II. Етнографічний Вісник: кн. I (1925) — 90 коп.; кн. II (1926) — 1 крб. 80 к., кн. III (1927), кн. IV (1927), кн. V (1927) та VI (1928) — по 2 крб.; кн. VII (1928) — 2 карб. 80 к., кн VIII (1929) — 3 крб. 25 к., кн. IX (друк.). **Бюлетень** Етнографічної Комісії (1925—1928).

[III] Україна: (1924) кн. I - IV — 5 крб.; (1925) кн. I - VI — 6 крб.; (1926) кн. I - VI — 6 крб.; (1927) кн. I - VI—5 крб. 90 к. (1928) кн. I - IV (продається тільки в ДВУ).

IV. Збірник Історично-Філологічного Відділу:

№ 1 — акад. **Дм. Багалій.** Нарис української історіографії. Вип. I: Джерелознавство (1923) — 1 крб.; вип. II: Козацькі літописи (1925) — 1 крб.

№ 2 — **Т. Сушицький.** Західньо-руські літописи, як пам'ятки літератури (1921) (видання вичерпане). Доповн. вид. закінч. друком.

№ 2а — **Ѳ. П. Сушицкій.** Зап.-русскія лѣтописи, какъ памятники литературы (1921) — 1 крб.

№ 3 — акад. **Аг. Кримський.** Історія Персії та її письменства. I. Як Персія, звойована од арабів, відродилася політично (1923) — 1 крб.

№ 4 — Давній Київ: а) **Хв. Ернст.** Контракти й контрактовий будинок у Київі. Економічно-історичний нарис (1924), 2-ге вид. (з 20 малюн.) — 50 коп.; [б) Збірка — Київ та його околиця (1926) — 6 крб. 25 коп.]; в) **В. Щербина.** Нові студії з історії Київа (1926; з 26 мал.) — 2 крб. 50 коп.

№ 5 — **В. Науменко.** З історії початків української літератури XIX в. (1924)—50 коп.

№ 6 — акад. **Аг. Кримський.** Перський театр, звідки він узявсь та як розвивався, з 5 малюнками (1925)—1 крб.

№ 7 — проф. **Вол. Резанов.** Драма українська (Старовинний театр). Вип. I. Сценічні вистави в Галичині (1926) — 2 крб. 75 коп. Вип. 2. Як устатковувано сцену (з мал.) (друк.). Вип. 3. Шкільні дійства великоднього циклу (1926) — 4 крб. Вип. 4. Шкільні дійства різдвяного циклу (1927) — 2 крб. Вип. 5. Драматизовані легенди агіографічні (1928) — 3 крб. Вип. 6. Драми-моралітети (закінч. друком).

[№ 8] — **Ол. Курило.** Уваги до сучасної української літературної мови, 1923 і 1925.

№ 9 — акад. **Аг. Кримський.** Хафиз та його пісні, в його рідній Персії XIV в. та в Европі (1924)—1 крб. 25 коп.

№ 10 — акад. **Аг. Кримський.** Історія Туреччини та її письменства, т. I (1924) — 1 крб. 50 коп.; т. II, вип. 2 (1927)—1 крб. Вступ (1926)—75 коп.

№ 11 — **Ів. Каманін.** Водяні знаки українських паперів до 1650 р. (1923) — 2 крб. 50 к.

№ 12 — акад. **О. Шахматов** та акад. **Аг. Кримський.** Нариси з історії української мови та хрестоматія старописьменської українщини (1924) — 1 крб.

№ 13 — Програми для збирання етнографічних матеріялів: 1. **Ол. Курило.** Початки мови (1923) — 25 коп. 2. **Клим. Квітка.** Професіональні народні співці та музиканти (1924)—60 коп. 3. Проф. **Є. Тимченко.** Діялектологічні вказівки (1925) — 15 коп. 4. Програми до збирання пісенного матеріялу (1925)—5 к. Див. № 29.

№ 14 — **В. Ганцов.** Діялектологічна класифікація українських говорів (з мапою) (1923, відб. з IV-ої книги „Записок") — (випродано).

№ 15 — Найголовніші правила україн. правоп. (1927, 165-та тис.)—10 к. (випродано).

№ 16 —акад. **П. Тутківський.** Бібліографія українського мапознавства (1924) — 50 к.

№ 17 — проф. **Хв. Тітов.** Історія книжної справи на Вкраїні (1924) — 10 крб.

№ 18 — проф. **Є. Тимченко.** Локатив в українській мові (1925)—(вичерпано).

№ 19 — акад. **А. Кримський** та **М. Левченко.** Знадоби для життепису Ст. Руданського (з 4-ма мал. та вступною промовою акад. С. Єфремова) (1926)—3 крб. 25 коп.

ПАМ'ЯТКИ
МОВИ ТА ПИСЬМЕНСТВА ДАВНЬОЇ УКРАЇНИ

ТОМ ДРУГИЙ, ВИП. 1

MONUMENTA LINGUAE NEC NON LITTERARUM UCRAINAE VETERIS
Volumen II, fasc. 1

ПАМ'ЯТКИ
МОВИ ТА ПИСЬМЕНСТВА ДАВНЬОЇ УКРАЇНИ

видає

Комісія Давнього Письменства
Всеукраїнської Академії Наук
За редакцією Голови Комісії акад. Вол. ПЕРЕТЦА

ТОМ II, ВИП. 1

У КИЇВІ
З друкарні Всеукраїнської Академії Наук
1929

НАТАЛЯ КІСТЯКІВСЬКА

ТВОРИ ІВАНА НЕКРАШЕВИЧА

УКРАЇНСЬКОГО ПИСЬМЕННИКА XVIII ВІКУ

(Розвідка й тексти)

У КИЇВІ
З друкарні Всеукраїнської Академії Наук
1929

Бібліографічний опис цього видання вміщено в „Літопису Українського Друку", „Картковому репертуарі" та инших покажчиках Української Книжкової Палати.

Дозволяється випустити в світ.
За Неодмінного Секретаря Академії Наук акад. *І. Шмальгавзен.*

Цю книжку розпочато друком перед тим, як НКО УСРР видав наказа про обов'язкове запровадження нового правопису.

Київський Окрліт № 232. 1929.
Зам. № 877—1200 прим.

ІВАН НЕКРАШЕВИЧ І ЙОГО ТВОРИ.

§ 1. XVIII вік в історії українського письменства відзначається однією характерною рисою, що дуже утрудняє дослідника. На той час, коли в Московщині пам'ятки красного письменства, пристосовуючись до теорій та зразків письменства західньо-европейського, відбивають на собі вплив живої літературної сучасности, коли до послуг новонародженого красного письменства з'являється друкарський варстат; коли воно поволі набуває ваги естетичного чинника в житті вищої верстви; коли, нарешті, воно починає відгравати згодом навіть впливову ролю соціяльного чинника — на Україні ми нічого аналогічного не помічаємо. Навпаки, велика Руїна викликала страшенний занепад у письменстві XVIII сторіччя. Воно лишається десь на боці від великого, битого шляху, яким посувається тодішнє усне мистецтво; воно не доходить до друкарні; воно утворюється десь по кутках, переважно в нижчій верстві більше-менше освіченого громадянства, та переховується по рукописах, що частенько гинуть, залишаючи з діяльности часом не аби-якої ваги авторів — мізерні уривки та шматки, часом навіть — тільки ймення та прізвища. Круг спостережень та думок нечисленних авторів стає тісним, вузьким, обмеженим рамцями провінціонального побуту. Але на щастя — тим різкіше відбиваються в цих цілком безпретенсійних творах маловідомих письменників найхарактерніші риси та особливості, того демократичного середовища, в якому ця „обивательська" література утворилася. З цього боку набувають не аби-якого значіння й твори Івана Некрашевича, одного з письменників другої половини XVIII ст.

Вперше ми чуємо згадки про Івана Некрашевича 1877 року, коли в ч. 10 часопису „Руководство для сельскихъ пастырей" був виданий його твір „Исповѣдь", не без помилок і, як здається, за копією Церк.-Археол. Музею. Далі, р. 1880 проф. М. І. Петров у книзі „Очерки изъ исторіи украинской литературы XVIII вѣка" (К. 1880, с. 133—138) подав уривки з Некрашевичевих діялогів „Ярмарокъ" та „Исповѣдь", але без жадного досліду.

Р. 1885 в XI т. „Кіевской Старины“ за березень (сс. 543—550) видано анонімний твір „Суплика або замыслъ на попа“, що її потім на поважній підставі залучено до Некрашевичевих творів.

У Записках Наукового Товариства ім. Шевченка т. XX р. 1897, кн. VI сс. 1—10, О. Лотоцький надрукував статтю „Кілька віршів Івана Некрашевича“. Тут подано деякі відомості про Ів. Некрашевича за Кибальчичевою збіркою його творів, що належить Держ. Публ. бібліотеці у Ленінграді. Автор робить короткий опис цієї збірки і видає всі віршовані листи Некрашевича до різних осіб, що ми їх у збірці знаходимо.

Р. 1899 в „Кіевской Старинѣ“ (т. LXVII, жовт., сс. 3—8) В. Науменко видав знов текст діялогу „Замыслъ на попа“ за рукописом 1798 р. Того-ж-таки року там-же (в т. LXVI, грудень, сс. 128—130) надруковано „Дополненіе къ тексту интермедіи „Замыслъ на попа“.

П. І. Житецький у своїй праці „Энеида Котляревскаго и древнѣйшій списокъ ея въ связи съ обзоромъ малорусской литературы XVIII вѣка“ (К. 1900; сс. 108—115) схарактеризував творчість Ів. Некрашевича, підкресливши, що цей „авторъ растрачиваетъ дарованіе свое на мелочи. Очевидно, онъ не могъ выйти изъ тѣснаго круга церковно-приходскихъ отношеній и настроеній на болѣе свободный путь поэтическаго творчества“.

Докладніший та документальний огляд життя й діяльности Ів. Некрашевича маємо в „Историко-литературныхъ изслѣдованіяхъ и матеріалахъ“ В. Н. Перетца (т. III Спб. 1902, сс. 371—422), де в додатку видано й твори цього письменника (там саме, Приложенія сс. 151—168). Дослідник характеризує культурний рух на Україні у другій половині XVIII ст., подає бібліографічний опис Некрашевичевого автографу і на підставі тих фактів, що про їх згадано в творах та промовах Ів. Некрашевича, складає його життєпис та характеризує цього письменника, як промовця та поета.

Р. 1905 акад. Перетц у серії матеріялів „Къ исторіи польскаго и русскаго народнаго театра“ (Изв. отд. Рус. яз. и слов., X, кн. 2, сс. 79—96) подав текст „Замысла“ за трьома списками.

Р. 1911 вийшло друге видання книги ак. М. І. Петрова „Очерки изъ исторіи украинской литературы XVII и XVIII в.“, значно перероблене та поширене. Тут (сс. 452—467) автор уважно розглянув твори Ів. Некрашевича, керуючись тими відомостями, що їх знайшов у праці В. Перетца. Некрашевичів життєпис поширено спогадами про нього тубільців; діялоги передруковано й висловлено цілком слушну думку про те, що „Замыслъ“ теж належить до творів цього письменника.

Р. 1924 М. Возняк в „Історії Української Літератури“ (т. III, 2 частина, сс. 290–295) подає короткі біографічні відомості про

Ів. Некрашевича, ілюструючи його літературну маніру витягами з його творів; він обережно ставиться до Некрашевичевого авторства що-до „Замислу на попа“, гадаючи, що автором останнього міг бути хто-небудь із сусідів нашого письменника (с. 283). „Замисл на попа“, гадає М. Возняк, „стоїть під літературним оглядом вище від „Сповіди“ Некрашевича. Тут і світогляд автора ширший і гладше змальований підклад справи..“ (с. 295). Але-ж історик українського письменства все-ж-таки визнає, що поміж „Сповіддю“ та „Замислом“ є безпосередній звязок: „Замисл“ є природнє закінчення першої“.

§ 2. Відомостей про Івана Некрашевича збереглося обмаль. Ми не знаємо навіть, коли саме він народився та помер. З його творів, що збереглися у вищезгаданій збірці Держ. Публ. Бібліотеки, де ми знаходимо не тільки його вірші, діялоги, а й промови, — здобуваємо відомості про деякі факти його життя та діяльности, що відбулися в межах 1763—1792 рр.

Освіту Некрашевич здобув у Київській Академії. Р. 1763, ще бувши студентом, він виголошує в селі Вишеньках привітальну промову архімандритові Київо-Печерської Лаври Зосимі Валькевичеві. Це є перший з важливих фактів його життя; аналогічних фактів ми зустрінемо в житті нашого письменника чимало. Того самого 1763 року, у червні, коли студентів відпускали на вакації, богослов Некрашевич, що закінчив курс Академії, виголошує прощаючись з нею врочисту промову ректорові та вчителеві богословії Самуїлові, Мислав-ському, що відіграв помітну ролю у житті Некрашевича, як його патрон. Ректор та професор богословії, він був видатний адміністратор-педагог; він дуже енергійно захищав інтереси дорученої йому установи: р. 1786, коли вийшов наказ улаштувати в братському манастирі шпиталь, а Академію перенести до Лаври та до мітрополичого дому, С. Мислав-ський дійшов того, що наказа було скасовано. Але з його ім'ям звязана недобра слава, як русифікатора. Тому набувають ваги стосунки його до Некрашевича, що хоч у своїх промовах користувався де-не-де з мови слов'янської, все-ж-таки переважно вживав мову латинську, а в віршах — українську.

Повертаючись до Некрашевича, мусимо зазначити, що за роки 1763—1773 ми нічого про нього не знаємо. Він був священик у манастирському селі Вишеньках; але коли саме почав там свою службу — невідомо. 1773 року він написав, а р. 1781 переписав та певно й виправив діялог „Споръ души и тѣла“. Мабуть того самого року написав він віршованого листа до свого сусіди, Ів. Филиповича, докоряючи йому за те, що він не повернув каламаря, що взяв був у Некрашевича. З року 1773 до 1785 ми нічого не знаємо про життя та літературну роботу нашого письменника; вона починається з року 1785 в безпосередньому звязку з подіями, що трапляються в його родині.

5 лютого 1785 р. удається Некрашевич до митрополіта Сам. Миславського, прохаючи поблагословити Степана Світловського одружитися з його дочкою та висвятити новоженця на священика на штатну дияконську посаду. Свідчить за це його промова до митрополіта. 27 лютого того самого року Некрашевич промовляє архімандритові Печерської Лаври, Зосимі Валькевичеві, удаючись до нього з тим самим проханням „благословенія имѣть промоцію въ діяконство" тому-ж Світловському: Зосима Валькевич мусів робити іспита тим, хто домагався таких посад. Як видно, він дав потрібну посвідку, і 1-го травня того-таки року Некрашевич та його зять віддають подяку митрополітові за бажане „произведеніе во діякона". Тут Некрашевич теж виголошує промову, але досить коротку й стриману: прохання його виконано було тільки на половину — зятя висвячено на дияконську вакансію — дияконом, не попом.

Форма цих промов свідчить про те, що письменник наш, як здібний студент, не забув тих правил ораторського мистецтва, що їх він засвоїв в Академії. Він складає їх за таким самим планом, що й попередні промови.

Отже ми бачимо, що Некрашевичеве прохання лиш почасти виконано, і з цим йому довелося повернутися до Вишеньок. Ми не знаємо, які неприємності наготувала доля Некрашевичеві; але можемо домислитися, що незабаром його спіткала якась нещаслива пригода, на яку він натякає у листі 1787 року до свого сусіда, священика Криницького, та його дружини, дякуючи їм „За нѣкоторое оказанное отъ нихъ особливое благодѣяніе". З цього листа можна зробити висновок, що напевно матеріяльний стан, у якому перебував Некрашевич, тоді вже настоятель Вишенської церкви, був скрутний, і йому доводилося иноді вдаватися по допомогу до заможніших товаришів.

Р. 1788 Некрашевич знов удається до митрополіта, домагаючися, щоб його зятя висвятили на священика. Щоб уласкавити митрополіта, він на цей випадок складає промову латинською мовою. Ми легко зрозуміємо таку настирливість, коли згадаємо, що на цей час Некрашевич наближався до старости, що йому маючи велику парафію, важко було обслуговувати одному всі потреби своїх парафіян. Але обставини, щоб виконати таке його прохання, були несприятливі: митр. Самуїл, хоч він добре ставився до освічених людей взагалі та зокрема до своїх колишніх студентів — відмовив „для строгости указовъ". А накази справді були суворі. В наказах рр. 1716, 1722, 1768 і 1778 — точно накреслено було ті межі, що в них дозволялося пастановляти священиків та дяків, і гостро заборонено наставляти їх над міру: дозволяли ставити не більш ніж 3 священики на 300 подвір'їв і призначати нового священика тільки тоді, коли старий через старощі або недугу не міг виконувати своїх обов'язків.

За рік після цієї пригоди — коли визнати, що дата зазначає час складання, а не час редагування — себ-то р. 1789, Некрашевич пише найкращий свій твір — діялог „Исповѣдь“ і можливо, незабаром після цього „Суплику або замыслъ на попа“, яку ми, слідом за акад. Петровим та П. Житецьким, залучаємо до Некрашевичевих творів.

Р. 1790-м датує він в автографі діялог „Ярмарокъ“, — цікавий малюнок народнього побуту, написаний народньою мовою. До того самого часу належить і віршований лист Некрашевичів до Гнідинського священика Филиповича з приводу його іменин.

Р. 1791 він пише останнього свого вірша, найкращого що-до метричної будови: „писмо, писанное к Гнѣдинскому священнику Іоанну Филѣповичу и к его сыну Петру, и къ дячку Стефану Кринѣцкому“ в жартівливому стилі, запрохуючи до себе на Різдвяні свята всіх згаданих осіб.

Далі ми вже не подибуємо віршових творів Некрашевича. Лишаються в його альбомі самі листи та промови.

Р. 1792 він знов виступає як промовець: цього року мітр. Самуїл призначив його на посаду „десятоначальника“ і Некрашевич виголошує йому дві промови — 23 січня і 5 лютого.

1796 р. мітр. Самуїл умер. Новий мітрополіт, Єротей, вшанував Некрашевича, призначивши його на посаду свого намісника й благочинного; дякуючи йому, Некрашевич так само виголосив промову. Збереглися ще деякі промови нашого письменника — але це вже короткі формули на різні випадки, що не мають літературної вартости.

Треба завважити, що всі ці промови свідчать не тільки про літературний хист Ів. Некрашевича: він у них виступає як людина певної школи, певної традиції, що йшла з Київської Академії, де виховувалася любов до ораторського мистецтва.

Коли зійшов з цього світу наш письменник — немає жадних звісток; можливо, що він ще був живий на початку XIX ст.

Закінчуючи біографічну канву Ів. Некрашевича, зазначаємо, що й те, що пощастило нам зібрати до купи — являє цікаву сторінку побуту сільського духівництва з другої половини XVIII в. на Україні. Цікаво й те, що воно — з одного боку (через одержану освіту) дуже близько стояло до літературної „книжной“ традиції, себ-то до богословської панегіричної та віршової літератури, зберегаючи вироблені й усталені її форми, а з другого боку — в той самий час, маючи постійний звязок у своїому побуті з селянством, — воно засвоювало і зберегало живу народню стихію, що на початку XVIII в. випадково вдиралася до письменства як елемент комічний, а наприкінці його повільно перетворилася в очах авторів-українців на щось позитивне постійне, звичайне, а саме — українська народня мова і стиль стає

невідлучною прикметою творчости автора-українця. І це нам доведеться простежити аналізуючи твори нашого письменника.

§ 3. Твори Івана Некрашевича збереглися: І. В його автографі з другої половини XVIII в.: у рукопису Державної Публ. Бібліотеки у Ленінграді, шифр О. XVII, № 175, 46 кк. Цей рукопис колись пожертвував до Бібліотеки Т. В. Кибальчич, придбавши його від свящ. Некрашевича, можливо онука Івана Некрашевича, з Чернігівської губерні. Рукопис написано досить розбірно, скорописом XVIII в., поодинокі-ж статті датовано рр. 1763—1792. Це була, очевидячки, записна книга, куди власник її записував, поруч із віршами, свої промови та супліки до різних визначних осіб свого часу (архім. Зосими, мітр. Самійла Мисловського, Ів. Леванди), починаючи від р. 1763, коли він ще молодиком, привітав у селі Вишеньках печерського архімандрита Зосиму (Валькевича), та в Академії, за наказом од проф. Мелхиседека Орловського, латинською мовою, вже як студент філософії — Ів. Леванду з приводу обрання його на префекта студентів. Цей збірник творів Ів. Некрашевича докладно описано в книзі В. М. Перетца „Историко-литературные изслѣдованія и матеріалы", т. III. 1902, сс. 377—383. — II. Є також копія з цього автографу — у збірці колишнього Церковно-Археол. Муз. у Київі, тепер — Всенародньої Бібліотеки України, за описом акад. М. І. Петрова № 666 (Муз. 181), в 4-ку на 14 картках (див. Описаніе рукописей Церковно-Археологическаго Музея при Кіевской Духовной Академіи. Сост. Н. Петровъ, вып. III, К. 1879 г. сс. 680—681).

Видаємо твори І. Некрашевича за його автографом, а саме з:

с. 9. „Споръ души и тѣла", поч.: „Ахъ, горе мнѣ, ахъ, бѣда" — з датою: „сложенъ 1773 году августа послѣд. чиселъ переписан 1781 года августа 24 д." (=рук. В. Арх. Муз. к 2 звор.; згадує П. Житецький, Энеида, с. 109, Петров, Оч. изъ исторіи укр. лит. XVII и XVIII вв. 1911, с. 455).

с. 16. „Писмо, написанное к Івану Филѣповичу (что нынѣ гнѣдинскій священник), когда за потерянную имъ чернилницу на требованіе отдачи оныя, гордо отказалъ, будучи еще въ то время дворца Вышенского чернечог[о] писаремъ". Поч. „Напрасно между людми тое слово сливетъ..." (рук. Ц. Аррх. Муз. к. 5; витяг у Житецького с. 113; цілком видав О. Лотоцький, Зап. Н. Тов. ім. Шевченка, т. XX (1897 р. кн. VI) сс. 1—10.

с. 19. „Писмо написанное к отцу Арсенію Кринѣцкому и к госпожѣ его Іринѣ Григоріевнѣ 1787 года августа 4 дня за нѣкоторое оказанное от нихъ особливое благодѣяніе" — Поч. „Мосцѣ отче Арсеній". (=рук. Ц. Арх. Муз., к. 5 звор., витяг у Житецького, с. 109; цілком видав О. Лотоцький, Зап. Н. Т. ім. Ш.)

с. 21. „Ярмарокъ". Поч. „Хвилонъ. Оже дай здоровъ Хвеско". При кінці дата: „1790 году августа 26". (=рук. Ц. Арх. Муз. к. 6 звор.

витяги у Житецького, с. 109; у М. І. Петрова „Оч. укр. лит. XVIII в.“, с. 134 і „Оч. изъ ист. укр. лит. XVII и XVIII вв., с. 456—457 (цілком); витяг у М. Возняка, Іст. укр. літ. т. III, друга частина, с. 291).

с. 24. „Писмо к нѣкоторымъ гостямъ писанное“. Поч. „Любезніе NN, наши пріятели“... (= рук. Ц. Арх. Муз. к. 7; цілком видав О. Лотоцький у Зап. Н. Т. ім. Ш).

с. 36. „Исповѣдь. 1789 года февраля дня“. Поч. „Духовникъ к кающемуся человѣку: Се, чадо, духовное, Богъ здѣ есть предъ нами“... (= рук. Ц. Арх. Муз. к. 8 зв.; надрукована у „Руководствѣ для сельскихъ пастырей, 1877 г. № 11: витяги у М. І. Петрова — Оч. ист. укр. лит. XVIII в., с. 135 і Оч. изъ ист. укр. лит. XVII и XVIII в., с. 458—461; М. Возняк, Іст. укр. літ., III, друга част., сс. 292—293).

с. 43. „Писмо писанное к Гнѣдинскому священнику (Іоанну Филѣповичу и к его сыну Петру и къ дячку Стефану Кринѣцкому“. Поч. „Отецъ Іванъ, Петро й Степанъ“..., з датою „1791 г. дек. 19 д.“ (= рук. Ц. Арх. Муз. к. 11; витяги у Житецького, сс. 114—115; М. І. Петрова, Оч. изъ ист. укр. лит. XVII и XVIII вв., сс. 465—466 (цілком); М. Возняк, с. 291; цілком видав О. Лотоцький у Зап. Н. Т. ім. Ш.).

с. 50. „Писмо писанное к Гнѣдинскому с. Іоанну Филѣповичу во время его именинъ“. Поч. „Отче Йване Гнѣдинскій, возлюбленный тезку“ (= рукоп. Ц.-Арх. Муз. к. 13; у Житецького, с. 114 цілком, так само й О. Лотоцький, у З. Н. Т. ім. Ш.).

Окрім того в с і згадані твори І. Некрашевича видав ак. Перетц у додатках до книги „Историко-литер. изслѣдованія и матеріалы“, III, сс. 151—168.

Слідом за Житецьким та М. Петровим ми рішуче залучаємо до Некрашевичевих творів і „Суплику або Замыслъ на попа“, на таких підставах:

1. „Замыслъ“ написано наприкінці XVIII сторіччя, саме тоді, коли розгорталася літературна діяльність Ів. Некрашевича.

2. Обидва твори — і „Сповідь“ і „Замыслъ“ написано тією-ж самою народньою мовою з місцевими північно-українськими особливостями.

3. В обох творах автор користується з тих самих стилістичних засобів, себ-то зачерпнених з побуту подробиць, що надає цим творам суто-реалістичний стиль.

4. У „Замыслѣ“ розгортаються ті події, що зав'язку їх бачимо в „Исповѣди“; це дозволяє дивитися на обидва діялоги як на дві дії тої самої пієси; коли в „Исп.“ парафіяни лиш нарікають на попа, кажучи „абы були люде, а пѣпъ у нас буде“, — у „Замыслѣ“ це незавдоволення виливається в певні форми. В „Замыслѣ“ в розмові парафіян, що висловлюють своє обурення проти священика, що заводить нові суворі звичаї та втручається у їхнє приватне життя —

подибуємо повторення мотивів з „Исповѣди“. (Сповідь по єдинцю, заборонення дівчатам ходити на вечерниці, то-що).

5. Надрукований у статтях акад. В. Перетца „Къ исторіи польскаго и русскаго народнаго театра“ текст „Замысла“ із девізою Некрашевича — „Не рушъ менѣ“ не лишає місця для сумніву, що цю пієсу написав Некрашевич, що розвиває у ній думки, коротко висловлені в „Исповѣди“.

Замисл видаємо за рукописами.

I. **М.**: список Історичного Державного Музею у Київі, рукоп. у 4-ку, з кінця XVIII в., під заголовком „Наставленія врачебныя“; „Замыслъ“ уміщено тут на кк. 66 зв. і далі. Список, ще не використаний досі, має велику вартість тому, що у ньому відбиваються особливості північно-української вимови (чернігівської), яку наслідував автор: замість давн. *о, е — у, ю* (пюпъ, вюнъ, і т. п.). Цей список дає кращий текст твору, але в ньому бракує розмови селян після дякового опису „слезного прошенія“; проте збереглася „резолюція“, якої не знаходимо у инших списках.

2. **Ск.**: список з к. XVIII р., датований так: „Сей замислъ переписалъ священникъ Салогубовскій Іоанн Матвѣевичъ Скитскій, 1798 года априля 15“. Він був надрукований у „Кіевской Старинѣ“, т. LXVII (1899 р., кн. 10, октябрь) сс. 3—8 другої пагінації; орфографія цього списку віддає південно-українську вимову (зам. давніх *о, е — і* (*ѣ*): пѣп, вѣн і т. п. Він не дуже поправний: бракує всієї середньої частини „слезного прошенія“, та й ще деякі вірші попсовано.

3. **П**: список, що з 1900 р. належить до збірки ак. Перетца, шифр F. № 68, раніш був власністю Л. Мельникова, а до нього — М. Дикарева, з копії якого у „Кіев. Старинѣ“ LXVII (1899 р., кн. 12 дек.) сс. 128—130 було подано декілька витягів. Цей список захований у рукопису Острогозького купця Бор. Степ. Маркова 1803 — 1843 рр. Склад збірника ак. Перетц подав у X розділі своєї праці „Къ исторіи польск. и русскаго народнаго театра“, 1905, с. 80. Текст „Замислу“ („Прозба“) написано у 1810 — 1820 рр. Він стоїть близько до сп. *Ск*, 1798 р., а в дечому — ще ближче (у тексті „прошенія“) до *М*.

4. **Зв.**: список зводний, що його надруковано у „Кіев. Старинѣ“, т. XI (1885 р., кн, 3, март), сс. 543—550. Видавець його (на думку В. П. Науменка, Т. Г. Лебединцев) пише в передмові до тексту ось що: „Печатаемую теперь интермедію мы слышали въ дѣтствѣ въ Звенигородскомъ уѣздѣ Кіевской губерніи отъ многихъ лицъ и знали ее наизусть; но это было лѣтъ 50 тому назадъ“; р. 1884 видавець одержав два списки: а) „сдѣланный въ Бессарабіи, но циркулировавшій въ Галиціи“ і б) „другой живого происхожденія“ запис, який зроблено було у м. Новому Ронську Черніг. губ., Новозиб. повіту з голосу неписьменного діда, сліпого селянина Олекси Лисовського, 73 літ,

що за молодих літ був дяком за обранням парафіян. Ясна річ, що відбудовуючи первотвір, з цього тексту можна користуватись дуже обережно, бо в ньому поплутано писану та усну традицію XIX віку.

Літера S у виданні визначає суму варіянтів.

§ 4. Розпочинаючи аналізувати Некрашевичеві віршовані твори, насамперед мусимо зазначити, що їх усі, окрім промов, та ділових листів, можна розподілити на дві групи: I. — Листи та II. — Діялоги.

I. За змістом ми розподіляємо листи на серйозні й жартівливі; до серйозних належать: а) докірливий лист до Ів. Филиповича; б) лист до о. Арсенія Криницького і його дружини з подякою „за нѣкоторое оказанное отъ нихъ особливое благодѣяніе". До жартівливих належать: а) запросний лист до того-ж Филиповича, коли той був вже Гнідинським священиком; б) лист до гостей; в) лист до того-ж Гнідинського священика Филиповича на його іменини.

II. Діялоги розподіляємо так:

а) філософський — „Споръ души и тѣла"; б) морально навіть сатирично-побутові: „Исповѣдь" та „Суплика або замыслъ на попа"; в) цілком побутовий — „Ярмарокъ".

Нашу аналізу Некрашевичевих творів ми почнемо з їх зовнішнього боку і передусім мусимо звернутися до його мови, себ-то того знаряддя, з якого користується цей автор, ставлячи перед читачевими очима свої думки, типи та образи. В творчості нашого письменника ми маємо три мовні стихії: 1) церковно-слов'янську книжну мову, що була за знаряддя духовної освіти, за джерело „високого" поважного стилю; 2) слов'яно-українську мову, мову селянського духівництва, що з одного боку трималося своєї освіти, а з другого — не вміло, а може й не хтіло порушити звязок із рідним ґрунтом; 3) нарешті — українську народню мову, мову того селянства, що досить близько оточувало селянське духівництво, маючи з ним багато звязків — так-би мовити службових, економічних, сусідських. Пригадаймо ще, що на Лівобережній Україні сила духівництва виходила з селянства та козацтва і не гребувала вживати в приватному житті своєї рідної мови.

Першою вченою церковно-слов'янською, чи, як каже Житецький, „слов'яно-російською", мовою написав Некрашевич „Споръ души съ тѣломъ", та відповідно до змісту й ситуації — ту частину „Исповѣди", де висловлюється „духовник". Цілком зрозуміло, що письменник користується не випадково з тієї чи з тієї мови, а в певній залежності від жанру та сюжету твору. „Споръ" — є діялог на богословсько-моральну тему, і тому Некрашевич уважає за найвідповіднішу в такому жанрові — мову церковно-слов'янську. Те-ж саме можна сказати про „Сповідь". Тут цікаве, але дуже зрозуміле явище, що його спостерегаємо і в інтермедіях шкільного польського театру:

селяни розмовляють своєю народньою мовою, панотець — церковно-слов'янською. Зазначимо в мові згаданих двох творів напр. отакі формальні та лексичні слов'янізми: у „Спорѣ“ — *мя, нощъ лестно, дабы, зѣници, гласа, хощу, убо, ясти*, та ин.; у „Сповіді“ — *се, чадо, толико, оскорбленный, испитуяй* сердца, *тожде*, от руки *моея* та ин.

Але хоч письменник свідомо дбає про те, щоб витримати в цих творах книжну ц.-слов'янську мову, доводиться констатувати, що несамохіть тут втручається зовсім инша — народня стихія — почасти в лексиці та морфології, а побільше в фонетиці, що особливо виявляється в римі. Так, у „Спорѣ“ римуються склади з *ѣ* — з складами з *и, і*, що можливо тільки тоді, коли зберегається українська вимова *ѣ* — *і*; напр., — *сѣти* — *уловити, добродѣтель* — *хранитель, к дѣлу* — *силу, вѣчно* — *самолично, нечисто* — *мѣсто*. Часто на письмі плутаються *и* та *ы*, що вимовлялися як середнє *и*: *забив, воздихаю*, от его *защити*. Спостерегаємо *в* замість *у*: *вспѣемъ*. Знаходимо яскраво виявлене тверде *р* та, можливо, середнє *л*: *горко*, в *турмѣ, молбу, болшъ*. З форм народньої мови зазначимо: *мене, тую, живучи, покаймось, здѣлаймо, памятствуймо, пектися* і т. ин.

У „Сповіді“ у промовах духовника — мало не та сама картина: римуються склади з *ѣ* та з *и, і*: *во вѣки* — *велики, велики* — *чоловѣки*, тверде *р* — *пастиръ*; форми — *не хотѣте, йдѣть, не брешѣте*, не *бійтесь*, і т. ин. та ціла низка слів і висловів: *треба*, в *весѣлляхъ, дурно* клялся, *неможно, ворожка*.

Отже бачимо, що й пишучи церковно-слов'янською мовою, наш письменник несамохіть уживає слів і форм української народньої мови. П. Житецький, зупиняючись на цьому загальному явищі XVIII в., каже: „Этотъ славяно-русскій языкъ въ произведеніяхъ малорусскихъ писателей XVII в. почти свободенъ былъ отъ мѣстной малорусской примѣси. Не то мы видимъ въ XVIII в. По прежнему онъ пользовался уваженіемъ въ средѣ малорусскихъ писателей, но въ немъ замѣтимъ уже значительныя отклоненія въ пользу народныхъ элементовъ рѣчи“.[1]

Трохи иншою мовою написано віршовані листи Некрашевича. Тут ми спостерегаємо ту „простую“ мову, якої вживало селянське духівництво та взагалі „інтелігенція“ українська XVIII в. в своїому оточенні. Тут українська народня стихія перемагає церковно-слов'янську, хоч і не досягає чистоти народньої мови. В Некрашевичевих листах ми знаходимо силу українізмів всіх ґатунків. Перегляньмо оці листи.

1. У листі до Филиповича: плутається на письмі *и* та *ы*: *стидъ, прибитокъ* — *убитокъ, позабилъ*; *в* зам. *у*: *в* него, *в* нас, *вничижен-*

[1] Житецкій, Энеида Котляревскаго и древн. списокъ ея... с. 9.

ный, формы — *тбе*, *мене*, *будуть*, *приймаешъ*, слова: *каламаръ*, *пановати*, *в позику*, *бо* та ин.

2. У листі до Арс. Криніцького подибуємо мало не ті самі форми й звукові факти. Звертає на себе увагу — українське *„журился“* прийменник *з* зам. слов. *съ*; *ъ* зам. *і* (*дѣти — снабдити*), синтаксична особливість: „имѣю дѣти“.

Треба зазначити, що в цих листах серйозного змісту ще маємо й певно почуваємо церковно-слов. книжну стихію — напр. у листі до Криніцького: *явити — сотворити, почію, воздаждь, излей вся благая, виждь.*

3. Инше враження справляє лист веселого змісту (до Ів. Филиповича та його сина), що в ньому Некрашевич запрохує до себе гостей. Там ми сливе не знайдемо ц.-слов. слів та форм; українська народня стихія остаточно перемагає, а саме: мало не скрізь графічне *ъ* на місці укр. *і*; чергування *в* та *у* — *усякъ*, *усѣмъ*; зм'якшення *к* — по чарцѣ; асиміляція приголосних — *лучче*, *расходицця*. Автор уживає такі слова як: *робити*, *пригода*, *лихо*, *треба*, *дочекати*, *розмовляти*, *або що*, *вжежъ*, не *выженемъ* та ин.; форми — *буває*, *ръчми*.

Ц.-слов. слова й форми трапляються дуже рідко; навпаки — автор навмисне знижує стиль, уживаючи особливості північно-укр. діялекту, напр., „калинювки“, де *ю* з давнього *о*. Таких слів з оцим *ю* ми багато зустрічаємо у „Исповѣди“ та у „Супліці“.

Всі ці спостереження доводять, як уважно ставився Некрашевич і до епістолярного свого стилю, певно витримуючи ту мову, що, на його погляд найбільш відповідала змістові того чи того листа.

Неодмінно переважає народня мовна стихія у його діялогах; у „Ярмарку“, у „Супліці“ та в тій частині „Исповѣди“, де висловлюються селяни, ми маємо вже широку та вільну течію народньої мови. В „Ярмарку“ зустрічаємо отакі українські форми та слова: *купивъ*, *заробышъ*, *купуешъ*, *що*, *мовчи*, *оце*, *збувъ*, *повъшта*, *зовсѣмъ*, *хиба*, *годѣ*, *базѣкаешъ*, *далибу*, та багато инш.; поміж ними подибуємо специфічно діялектичні. Автор дбав про те, щоб найточніше виконати вимоги теорії шкільної драми що-до комедії. Мова тут — „звичайна, жартівлива“.

Але особливої ваги набуває мова двох творів, „Исповѣди“ та „Супліки“, що в них яскраво виявляються особливості північно-українського діялекту. Цікаво спостерегати, що в „Исповѣди“, де мовних особливостей виявлено взагалі не дуже багато, ми бачимо певну картину північно-української вимови — тільки в ж і н о ч и х відповідях духівникові; чоловік говорить без жадних діялектичних прикмет: річ цілком зрозуміла — жіноча мова завсіди буває консервативніша. Згадану особливість північно-укр. вимови *у* та *ю* у закритому складі замість давніх *о* та *е* після зникнення *ъ*, *ь* та *і* спо-

стерегаємо в „Исповѣди“: *тулко, бульше, пятюнку, грѣхювъ, торюкъ, вечюрки, рюкъ, муй*, та за аналогією — *колядувокъ, щедрювокъ*. Вплив звичайної ортографії відбився у написаннях: *бѣлйше, пѣпъ, вѣн, пѣст*, де *ѣ* — *і*.

Давніші рукописи „Супліки“ так само розгортають яскраву картину вживання в письменника особливостей північно-українського діялекту. На жаль, цей твір не зберігся в автографі; у копіях (див. текст) *празникювъ, пувкопы, невтюкъ, небюжчпкъ, не бюйсь, бюгъ*. Аналізуючи докладно мову обох пам'яток „Супліки“ та „Исповѣди“, мусимо зробити той висновок, що „Супліку“ написано тією самою мовою, що й „Исповѣдь“. Різниця між ними полягає у тому, що „Исповѣдь“ робить враження цілком викінченого художнього твору, про „Супліку“-ж — у тому вигляді, у якому вона дійшла до нас — цього не можна сказати, — можливо тому, що автор не міг або не встиг остаточно її опрацювати, а можливо й тому, що її дуже попсували переписувачі: це ясно видно з різниць, що їх можна спостерегти у нашому виданні тексту (див. апарат).

§ 5. Схарактеризувавши мову, зупинімося на будові вірша та на римі Некрашевичевих творів, а далі на образних та фігуральних засобах, і взагалі стилістичних підхідках, що з них користується наш автор.

Некрашевич звичайно вживає популярний за його часів 13-тискладовий силабічний вірш з цезурою після 7-го складу і з наголосом на передостанньому. В більшості творів витримано такого вірша, що ще у XVII віці був дуже популярний. Цезуру після 7-го складу теж мало не завсіди витримано; автор зазначає її в автографі вертикальною рискою. Трапляються деякі випадки, коли це правило порушено, напр., у „Спорѣ“ „Спящей къ тебѣ душе | ктò уже поможет“. (р. 16); але тут вірш помилково має замість 7 + 6 складів — тільки 6 + 6. Такий порушений рядок маємо і у „Ярмарку“, у „Исповѣди“, але це окремі випадки; вони не змінюють цілої картини. Взагалі, Некрашевич додержує певної міри вірша. Лиш в одному творі, що зберігся тільки в багатьох відписах, у „Супліці“ ми не знаходимо витриманого віршового розміру, бо переписувачі дуже попсували оригінал. Наслідком цього маємо напр. у початку діялогу:

А що, свату Охрѣме, | нумо лиш гадати,	7 + 6
Якъ би намъ свого попа | гарно в шори убрати.	7 + 6
Геть вюнъ силомѣццю влѣзъ | в нашу парахвѣю	7 + 6
Та пѣдижъ ты, якъ над нами | кружить веремѣю	8 + 6
Чого наши дѣды | й батьки не чували	6 + 6
То щобъ ми на сповѣдѣ | те слебезовали ..	7 + 7

Більш-менш таку саму невитриманість розміру знайдемо й далі, і хоч деяку певну домінанту (7 + 6) почуваєтся, але наприкінці твору її порушено, наприкл.:

А що жъ ви отце пописали.
Адже жъ вы сами себе извязали.
Геть винъ не самъ се крутить,
А все іого панъ сотникъ нашъ учить...

Тут бачимо 9-складовий вірш, далі 11-складовий, 7-складовий і 10-складовий — себ-то певна анархія. Виникає питання, чому це так. Як з'ясувати таку недбалість до віршу письменника, що взагалі дуже уважно ставився до форми. На нашу думку — або ми маємо з „Супліки" твір остаточно неопрацьований, або — хоч і викінчений, але дуже попсований через переписувачів, що навіть порушили його первісний план (у 3-х списках „резолюції" немає, в одному — вона збереглася і невідомо, краще сказати — дуже сумнівно, чи належить вона Некрашевичеві).

Окрім 13-складового вірша Некрашевич у листі до Филиповича та Криницького вжив оригінального розміру, що з нього користувалися й інші письменники з к. XVIII в. Цей 14-складовий розмір відзначається не аби-якою легкістю, навіть грацією, бо дуже близько нагадує тонічні вірші; напр.:

„Отець Іван | Петро й Степан | зъ своими жѣнками.
Просимъ до насъ | Хотя на часъ | Пріѣхать святками.

Тут 14-складовий вірш потонізовано тим, що першого піввірша поділено римами ще на 2 частині з наголосом на останніх їх складах. Такий вірш дуже наближається до звичайного ритму української народньої пісні. Некрашевич не перший з цього вірша користується, але опанував він його по-мистецькому. Надзвичайна грація та легкість цього віршу, що гармонійно відповідає жартівливому його змістові та легковажному тонові, надає бездоганну художню цінність творові.

Коли ми від ритму перейдемо до иншого елементу віршів, до рими, — ми й тут мусимо зазначити безперечні досягнення в нашого письменника. Він ніколи не обмежується простішою дієслівною римою (пам'ятаючи що це — „cadentiae baccalaureae"), завсіди маючи поруч із нею иншу — іменникову, прикметникову, прислівникову і навіть т. звану „багату", за теперішньою термінологією, риму, себ-то: іменник + дієслово, чи іменник + прикметник і т. ин., напр. слава — права, сѣти — ловити, слова — готова („Споръ души съ тѣломъ"). Так на 136 рядків цього діялогу припадає 23 рими дієслівні, 14 рим багатих, 5 рим приблизних (типу „рукою — мною, мною — тобою"); інші рими — прикметникові чи іменникові, і це — в першому, давнішому творі Некрашевича, мабуть у його „пробі пера".

Недбало поставився до рими наш автор у докірливому листі до Филиповича: звичайно, коли люди лаються — нема того, щоб вишукувати пристойні рими.

У „Ярмарку“ на 34 рядки маємо тільки 8 дієслівних рим, 4 — багаті (клячу — собачу, тягучи — сучій та ин.).

В „Исповѣди“ на 130 рядків припадає 23 дієслівні рими, решта — вищого ґатунку; між иншим — 5 дзвінких (напр. великий — калѣки).

Отже ми бачимо, що в Некрашевичевих творах дієслівна рима не переважає, і можна навіть цілком напевне сказати, що улюблені рими поета — це прикметникові та іменникові, більше-менше такі: вѣры — мѣры, дѣломъ — тѣломъ, такого — злого, небесной — нелестной, утайки — байки, добродѣтель — хранитель. Але треба зазначити, що в „Супліці“ відсоток дієслівних рим на багато збільшується: на 187 рядків — 61 дієслівна, себ-то дієслівна рима трохи чи не панує. Взагалі рима в цьому творі точнісінько та сама, що в инших; окрім дієслівної рими спостерегаємо і прикметникову та іменникову (20 ім. рим); з рим останнього типу зазначимо такі: оковѣтки — дѣтки, карты — жарты, ласку — казку і т. ин. Знаходимо деякий відсоток багатої рими. Але відсоток дієслівної рими, як ми це вже простежили, значно змінюється проти инших творів: в „Исповѣди“ — тільки третя частина дієслівної рими, у „Ярмарку“ трошки менш як половина, — у „Супліці“ — приблизно три четвертини.

Отже, розглядаючи риму цього останнього твору, ми мусимо зробити такий висновок: і в царині рими наш письменник не виявив у „Супліці“ тих досягнень, що їх бачимо у таких його творах, як „Ярмарокъ“, „Исповѣдь“ та инші. Але його індивідуальність і що-до рими тут усе-ж досить яскраво почувається.

Тепер нам належить удатися до стилістичних засобів, що з них користується Некрашевич. Почнімо з образних та фігуральних.

Що-до образних засобів, то їх знайдемо обмаль. Невеличку їх низку спостерегаємо в тому творі, що відбиває книжну традицію, в діялозі „Споръ души съ тѣломъ“. Тут маємо метафору „Горе нещасной мнѣ, запертой въ темницѣ“, та порівняння: (диявіл) „обходит какъ лютій левъ, рыкаетъ, ярится...; „въ тебе, какъ бы въ турмѣ, горко воздихаю“; „Ты мною орудуешъ такъ, какъ бы инструментомъ“; „какъ згибшій смердящій песъ, сквернишъ всяко мѣсто“; „Впред же грѣха, какъ змія, убѣгат потщѣмся“.

Розглядаючи всі ці образні засоби, переконуємося, що здебільша їх запозичено: індивідуального, самостійного, яскравого образу ми не знайдемо — і не дивно: завдання тої доби, коли писав Некрашевич, полягало в тому, щоб виявити ерудицію. Для нас усі вони — і цей „смердящій песъ“ і „лютій левъ“, і „змій“ — старі, добре відомі образи, запозичені з Біблії.

Доводиться підкреслити й те, що Некрашевичеві бракує хисту змальовувати образи: в першому діялозі він їх просто позичає, відбиваючи певну традицію. Даремно шукатимемо ми їх в инших його творах.

Що-до фігуральних засобів, то їх ми знайдемо більше, але це все теж традиційні звичайні звороти: запитання, повторення, заклики, звертання, сентенції. Їх ми зустрічаємо і в листах, і в діялогах. Важко, навіть неможливо припустити, щоб, ужиґаючи їх у своїх промовах, Некрашевич обминув їх у своїх віршованих творах. Це все ті стилістичні засоби, що без них не компонували жадної урочистої промови або панегірика; на них побудовано й промови самого Некрашевича.

Найбільше таких фігуральних підхідок спостерегаємо в листі до Криніцького та в діялозі „Споръ души съ тѣломъ". Тут знаходимо оклики, звертання, запитання; напр., у листі до Арс. Криніцького:

О неисчетни судьбы. О благость премнога.
Не погибает никогда надежда на Бога.

У першому рядку — оклик, у другому — сентенція. З сентенції починається, сентенцією-ж закінчується лист до Филиповича. Ось його кінцівка:

И такъ бы оно было по честныхъ примѣру,
Сихъ бо то должно всегда навикать манеру.

Характерна Некрашевичева риса — це сполучування врочистого з тривіяльним, причому на тлі врочистої мови несподівано з'являються тривіяльні вислови, образи „високого стилю" — набувають жартівливого тривіяльного характеру.

Урочистого стилю Некрашевич досягає тим, що вживає церковнослов'янської мови без домішки народньої, звичайної, напр., в „Исповѣди" (ряд. 31—35):

Испитуяй сердца Богъ вся видитъ, вся знаетъ,
Грѣшниковъ и временно, и вѣчно караетъ.
Кающася жъ грѣшника прощаетъ во вѣки,
Проститъ и твои грѣхи, хотябъ и велики".

А далі — вульгарні відповіді парафіян, що роблять на читача комічне враження.

У запросному листі до Ів. Филиповича — поруч з закликом „зухвалять рожденного Бога" — йде малюнок гулянки, пияцтва, а ще далі — вірші, що од них дхне навіть „блюзнірством", де панотець закликає своїх горілчаних братів: „пиво нове з ребръ Хрістовыхъ будемъ попивати", бо „попы усѣмъ должни такимъ зробить путь до неба"...

§ 6. Що-до приналежности Некрашевичевих творів до певних жанрів, — на першій групі їх не варт довго зупинятися. Шкільна піітика, яку одідичила Україна через Польщу від часів пізнього Ренесансу, визнає осібний жанр — „epistola", яка може бути що-до

змісту — серйозна або жартівлива, а що-до форми — прозаїчна або віршована. До останньої категорії й належать докірливі, привітальні та запросні віршовані листи Некрашевича.

Такі листи на різні життьові випадки часто-густо писали студенти Київської Академії та инших шкіл, бо в їх оточенні серйозно підтримувано цю традицію. Вміння володіти віршем ціновано дуже високо; письменна освічена людина — мусіла цим способом довести високий стан своєї освіти. Отже Некрашевич тільки продовжує традиційний звичай віршами відгукуватися на різноманітні життьові випадки. Ці випадки, з нашого погляду, вражають своєю нікчемністю: писар Вишенського двірця чернечого взяв у Некрашевича каламаря та декілька книжок і з погордою відмовився повернути, — обурений Некрашевич пише віршами докірливого листа; замість „сребра та драгости злата“ наш автор у подяку своїому добродієві — сусіді — пише також віршованого листа; двічі він береться за перо, щоб так само у віршах запросити до себе в гості родичів.

Так само як „лист“ — має своє місце у зазначеній піїтиці і діялог, цей найпоширеніший жанр драматичної творчости XVII—XVIII вв. на Україні. Ще перед тим, як з'явилася українська драма XVII ст., ми вже зустрічаємо шкільні вірші в діялогічній формі, напр. різдвяні вірші П. Беринди 1616 р., Кирила Транквілліона Ставровецького 1646 р. та ин. Наприкінці XVII в. професори й учні Київської Академії та инших шкіл пишуть багато діялогів, керуючись теорією, зачерпненою з латино-польських підручників. Як гадали західні теоретики шкільної драми та їхні українські наслідувачі, „simplicissimus genus (драматичних творів) sunt dialogi, quibus vel duo vel plures de re quapiam inter se colloquuntur, sine fabula scenica et affectu“; і далі: „Dialogus... est plana et simplex sermocinatio de obvio quovis argumento sive serio sive iocoso“.[1]

Згодом і на західньому ґрунті і на українському ми спостерігаємо таке явище: „названіе „діалогъ“ удержалось и за пьесами болѣе развитыми и сложными, раздѣлявшимися на акты и сцены, имѣвшими прологи, эпилоги, хоры и т. д. и обозначавшимися также терминами „трагедія“, „комедія“ и проч.“[2] І на Україні ми зустрічаємо драматичні твори, що звуться діялог, наприкл. „Dialogus de Passione Christi“, або „Алексій божій человѣкъ. Діалогъ въ честь ц. и вел. кн. Алексѣя Михайловича“ 1674.[3] Це свідчить про те, що певної усталеної термінології тоді ще не було; але, безперечно, типовий діялог являє собою більше-менше елементарний драматичний жанр,

[1] В. Рѣзановъ, Экскурсъ въ область театра іезуитовъ, с. 114—115.

[2] Там-таки, с. 457.

[3] Рѣзановъ, Школьн. дѣйства XVII—XVIII в., с. 186.

і тому студенти, роблячи свої перші літературні вправи та спроби, найчастіше користувалися з цієї форми. Так само ми бачимо, що такі студенти, як Некрашевич, шкільною роботою не обмежуються. Вони виносять свої літературні спроби й по-за стіни своєї almae matris.

Коли ми звернемося до першого його діялогу „Споръ души съ тѣломъ“, то мусимо завважити, що тема тут давня, традиційна, яку часто зустрічаємо і у західній середньовічній літературі; її використано і в межах шкільних вправ давнього українського студентства. Отож цей Некрашевичів твір цілком походить з книжної традиції; навіть і сентенції, loci communes, стиль, фігуральні та образні засоби — мають безпосередній звязок із цією традицією. Деякі образи та сентенції просто взято з Біблії. Що-до змісту тут виявлено певну — коли не ерудицію, — обізнаність з літературою: деякі думки взято з апостольських послань. А втім, не можна сказати, що наш письменник, розроблюючи свою тему, не відступив жадного кроку від традиції: він подає нам цілком оригінальне закінчення, перекладаючи на вірш „Отче наш“ і вкладаючи його в уста Душі й Тіла. З художнього боку це зроблено дуже влучно; це справжнє формальне досягнення.

Цікаво порівняти закінчення цього Некрашевичевого діялогу з закінченням аналогічного діялогу „Разговоры душѣ з тѣломъ“ у традиційній редакції, що збереглася в рукопису з полов. XVIII в.[1]

Некрашевичів „Споръ“.

Отче нашъ пренебесный, твоя воля съ нами,
Всегда да будет, такъже владѣет сердцами;
Имя да святится в насъ, и царство да прійдетъ,
Да сѣтью лукавій врагъ болшъ насъ не обійдетъ.
Оставъ нам наши долги, да й мы оставляем,
Избавъ от лукавых, да тя прославляемъ,
Даждь нам хлѣбъ небесный твой всегда чисто [ясти,
Да омерзѣютъ отсель всѣ мірскіе сласти...
Безъ тебе жъ неможемъ мы, твое то есть дѣло,
Очистить тѣло от сквервъ, здѣлать какъ снѣгъ [бѣло,
Душу жъ освятить себѣ в' покоище вѣчно
И жить въ ней какъ бы в небѣ, всегда самолично.
О Боже, здѣлай сія, прилѣжно молюся,
Да азъ славы твоея ввѣкъ онъ насыщуся;
Яко твое царство есть, и сила, и слава,
Да введет в оное насъ твоя рука права.

„Разговоры“.

Душа плачетъ, стогнетъ тѣло,
Тужать обще: то ихъ дѣло.
Просятъ Творца, судію всѣхъ
Да подастъ имъ благый успѣхъ,
Еже стати одесную,
Убѣжавши муку злую,
И воспѣти „святый Боже.
Твоя милость намъ поможе“.

Отже ми бачимо: беручи традиційну тему й традиційний жанр, Некрашевич намагається внести в свою обробку деякі самостійні

[1] Див. далі додаток.

риси, незалежні від традиції, дарма що цей твір, варт про це згадати, можливо, є його перша поважна літературна спроба.

Зупиняючись на другому діялозі нашого автора, на його „Исповѣди“, ми спостерегаємо ще цікавіше явище: тут знайдемо не тільки деякі оригінальні моменти або епізоди, — тут і сама тема й оформлення її цілком оригінальні: нічого подібного в попередньому репертуарі діялогів та інтермедій немає; навіть у всьому нашому давньому письменстві ми не знайдемо не тільки такої, ба й схожої теми. Так само ми ніколи не скажемо, що цей твір, що-до форми, є звичайний шкільний діялог. У цьому творі жанр звичайного діялогу порушено, бо тут втручається життя з запеклою боротьбою, тяжкими непорозуміннями, власне публіцистика. Тут автор малює такі суперечки, що ніколи не доводять до згоди; і справді, ми знаємо, що вони призвели до вибуху, який ми бачимо в „Замыслі на попа“. В „Исповѣди“ автор подає нам побутову сатиру в дуже стислому, влучному оформленні, користуючись зовнішньою формою діялогу. Типи змальовано опукло, яскраво. Дійових осіб не гурт: окрім панотця висувається ще чотири постаті: чоловік, жінка, дівчина й діти; кожен у невеличкій промові виразно виявляє свою індивідуальність і окремі побутові риси та інтереси, ніхто не повторюється. Автор влучно й відповідно до умов тодішнього побуту сполучає дві стихії: вчену, книжну, що представник її панотець, що говорить, як годиться колишньому „алюмнові“ Академії, врочистим книжним стилем, суворо картаючи парафіян, — і народню, живу мовну стихію; представники її, звичайно селяни, розмовляють так званим тривіяльним стилем, не хочуть навіть і зрозуміти аскетичних вимог свого панотця. Житецький колись висловився, що „Исповѣдь“ так само як і „Супліка“ нагадують собою інтермедії Довгалевського та Кониського. Нам здається, що саме „Исповѣдь“, як жанр, займає окреме місце в українській літературі.

Що-до третього діялогу Некрашевича, до „Супліки“ або замисла на попа, де ми бачимо, як розвиваються та продовжуються ті події, що допіру лиш починаються в „Исповѣди“, — ми-б надаремно шукали тут викінченого художнього твору, що підлягав-би певним правилам шкільної піітики. Тут ми маємо дуже цікавий, фотографічно схоплений побутовий матеріял, але не проопрацьований до краю. Діялог занадто розволіклий, дійових осіб занадто багато — аж 37, і це не викликано вимогами художнього завдання; навіть коли дивитися, що тут — спроба намалювати селянську юрбу, то й цю спробу не можна вважати за виконану дуже влучно. Взагалі впадає в око деяка незакінченість, неначе хаотичність у побудуванні твору, хоч цілком почувається індивідуальні підхідки того самого автора, що написав „Исповѣдь“. Нам здається, що цей „Замыслъ на попа“ — є перший

начерк, перша редакція твору, неначе матеріял з пам'ятної книжки письменника, що пильно й старанно його поназбирав, але не встиг чи не схотів опрацювати його остаточно. Ми маємо аналогічний випадок у процесі літературної роботи Некрашевича: він р. 1773 написав „Споръ“ і тільки, як сам свідчить, 1781 року остаточно переписав його і певно виправив. У копіях „Замыслъ“ розійшовся по руках трохи передчасно, поки автор ще не встановив його остаточної редакції: звідси походить те, що „резолюція“ (яка, слід думати, була у первісній редакції) існує тільки в однісінькому спискові, що він і досить добре заховав характерну рису мови Некрашевичевих селян — форми з *у, ю*, зам. звичайних — з *ъ, і*. Коли-б „Замыслъ“ дійшов до нас у закінченому вигляді, автор, безперечно, надав-би був йому яскравішого сатиричного тону, а тут він об'єктивніший спостережник, навіть протоколіст, ніж сатирик. Але маючи на оці хиби „Замысла“, як художнього твору — ми не можемо не завважити таку деталь його будови, що становить вийняток з-посеред аналогічних діялогів: це — внесення пародійного елементу в чудово написаній „супліці“, яку складає дяк, наслідуючи добре відомі зразки консисторського канцелярійно-єлейного стилю. Це — новина, яку належить підкреслити у цьому Некрашевичевому творі.

Останній з діялогів нашого автора — це „Ярмарокъ“, невеличка народня сценка з натури. З боку жанру — це є типова інтермедія, чи інтермедія, що цілком відповідає тим теоретичним вимогам, які ми знайдемо в шкільних піїтиках з початку XVIII сторіччя, а саме у піїтиці М. Довгалевського.

М. Довгалевський, що викладав в Академії в рр. 1736—37, в своїй піїтиці користується почасти з Доната, почасти що-до комедії — з Понтана, хоч і не безпосередньо; він викладає теорію драматичних творів за підручником, що зберігся у рукопису 1696 р. під назвою „Lyra variis praeceptarum chordis... instructa“.[1]

Комедія за теорією Довгалевського чи, краще кажучи, Понтана, відрізняється від трагедії: 1) materia, 2) personis, 3) dictione, 4) affectu, 5) fine. Що-до „materia“ — автор комедії повинен змальовувати події звичайного, приватного характеру; 2) що-до дійових осіб — у комедії треба виводити „personae leves, ut paterfamilias, lituanus, cyngarus, cosakus, hebraeus, polonus, scytha, turca, graecus, italus“.[2] Останні завваження додає сам Довгалевський. 3) Мова — повинна бути звичайна, жартівлива; 4) що-до настрою — почуття спокійне; 5) що-до закінчення — закінчення веселе. Ця теорія належить саме до комедії; але й Довгалевський і його сучасники писали інтермедії, що цілком

[1] Рѣзановъ, Школьныя дѣйства.., с. 25.

[2] Там-таки, с. 44.

відповідали його теорії комедійних творів. Про ці твори Довгалевського Житецький каже:[1] „однако же не назвалъ онъ ихъ комедіями, вѣроятно, потому, что они не заключаютъ въ себѣ составныхъ частей драмы, на которыя указываетъ самъ Довгалевскій, т. е. нѣтъ въ нихъ пролога, протазиса, эпитазиса и катастрофы". Отже й Некрашевичів діялог „Ярмарокъ", що, на думку Житецького, нагадує інтермедії Довгалевського, теж цілком відповідає вищезгаданій його теорії. Тут здійснено всі моменти цієї теорії: і звичайна подія — продаж і купівля волів; і personae leves — селяни; і народня мова, і веселе закінчення — Хвеськo запродав Хвилону воли і обоє п'ють могорич.

§ 7. Закінчимо нашу аналізу Некрашевичевих творів оглядом тих живих побутових елементів — з яких він будує листи та діялоги, заповнюючи схеми, дані в правилах піітики.

Вища соціяльна верства, що її торкається наш письменник, не дуже високе займає місце на драбині суспільних стосунків: це духівництво та дрібні урядовці, з яких рекрутується воно-ж, як, напр., писар чернечого двірця Филипович, що згодом був висвячений на попа. Побут цієї верстви змальовано досить виразними рисами й яскравими фарбами: в запросному листі до згаданого Филиповича р. 1791 подається та-ж сама „статика життя", що її з такою незрівнянною майстерністю змалював Ів. С. Нечуй-Левицький у „Старосвітських батюшках та матушках". От, наприклад, запрошуючи до себе гостей, наш письменник малює такі перспективи святкових розваг:

Сядем дружно всѣ окружно за столом у хатѣ.
Хоть не пан'ско, да й не хамско будемъ розмовляти.
А миж тими рѣчми всѣми то чимъ заѣдати,
То по чарцѣ, то по парцѣ будем запивати.
Розгулявшись, розмахавшись, того ищей мало,
Выпьемъ опять, хоть и по пять, абы тѣлько стало",

бо, як вище пояснюється:

Треба святомъ, с кумомъ, братомъ погулять изътиха.

Уявім собі, як „розгулявшись, розмахавшись" танцює священницька родина, звільнившися од святкової праці, як вона смачно п'є „хоть и по пять" — і ми дивуватимемося сміливому авторові, що відважно намалював картину, достойну пензля маляра голандської школи, певний того, що таким способом —

Попы усѣмъ должни такимъ зробить путь до неба.

[1] Житецкій, Энеида... с. 98—99.

Розмова „не панська, да й не хамська“ — момент, що підкреслює певне відштовхування від селянського оточення та намагання наблизитися до справжніх панів, смачна їжа та чарка, навіть пияцтво — от найліпші засоби святкувати. У таких розвагах Некрашевич добачав справжній життьовий ідеал, що до останнього закликає своїх товаришів:

Такъ зробѣмо, научѣмо хрест'ян любо жити,
Самымъ дѣломъ введемъ смѣло у небесни клѣти.

Так пише Некрашевич р. 1791; трохи раніш, в „Исповѣди“ він малює — треба припустити — ще молодого священика, що не позбувся молодечого ідеалізму й не набув ще „досвіду“. Цей священик, чесно виконуючи свої обов'язки, занадто, на Некрашевичеву думку, ретельно ставиться до них, підходить до своїх парафіян з дуже гострими моральними вимогами та ще, гордуючи своєю неписьменною, неосвіченою „отарою“ — картає невинні рештки давнього побуту та світогляду; безперечно ця постать не вигадана, а взята з життя; можливо, в ній відбився характер молодого Некрашевича, що згодом, підо впливом важкого розчарування в своїй праці (напр. в „Исповѣди“: „Аще бъ безгрѣшно было священство оставить, когда неможно никакъ невѣжовъ исправить“) — повернув до ідеалів свого оточення, зрозумівши „якъ жить любезно треба“.

Побутового матеріялу, зачерпненого з безпосередніх спостережень, багато зібрано в діялогах „Исповѣдь“, „Замыслъ на попа“ та „Ярмарокъ“; тут надзвичайно яскравими та соковитими фарбами змальовано не тільки побут, а й психологію селянства — може тому, що цьому допомагав брак літературної фантазії у письменника, і він доповнював її етнографічною правдою. Селянин — „горує та бідує“ і „хоч хліба немає“ — „ніколи нікого не позиває“, аргументуючи так це твердження:

Ой чи я жъ бы бѣдовавъ, якъ теперъ бѣдую,
якъ бы хотѣвъ грешити, занять речъ чужую.

Стара жінка, що в неї панотець питається,

Ѣздила ль когда вездѣ ворожки искати,
Щастливое мѣсто бъ знать на постройку хати?
Шутки кощунные ль ты в весѣлляхъ творила —

у своїй відповіді малює чудовий образ, насичений побутовими рисами:

Нѣ, очченку, я чесна й роду не такого,
Якъ иншее бувае, матки й отця злого.
А мене бо навчили отець муй и мати

Колядувокъ и щедрювокъ, й Бога зухваляти.
Говѣю я що року, пятюнку шаную:
Нѣ ѣмъ, нѣ пѣю, нѣ роблю до вечора в тую.
Отъ бризнуло на губу, якъ сиръ одкидала!
Чого я не робила: ввесь ротъ полоскала...

Тут певна побутова картина: шанування п'ятінки, колядування, шедрування, говіння й піст, що його можна порушити навіть краплею сироватки, як потрапить вона на губу — ось у чому добачає засади морального життя селянка XVIII в. Навмисне автор плутає виконання вимог самої церкви з звичаями, що з ними церква намагалася боротись. Зображення жінки домальовується новими побутовими рисами в її відповіді на панотцеву репліку.

Мало не таку саму побутову картину знаходимо в дівчининій відповіді, де додається цікаві риси старосвітських родинних взаємин; на заклик до покути дівчина нечемно відповідає:

А я що зогрешила? що я можу знати?
на вечюрки не хожу — не пускае мати.
Шѣсть разъ мене й торюкъ моя мати била,
за те, що на юлицю разюв с пять ходила.
Един тул'ко разъ колись пѣсню заспѣвала,
дай вигнала изъ хати, що й не ночовала.

У цих словах відбивається момент боротьби українського духівництва з народніми звичаями. Згадаймо універсал гетьмана Скоропадського 1719 року „о вечорницях, кулачкахъ и протчихъ зборах, абы выкоренити", виданий за ініціятивою духівництва.

Побутовий характер має й нарікання парафіян на панотця, що за розказом духовної влади вимагає, щоб вони сповідалися „по одинцю":

Нехай бы вѣнъ переставъ тѣлко мудровати,
що бъ такъ по один'цю все, всѣх насъ сповѣдати.

Характерно-побутово звучать слова парафіян, ніби прислів'я:

абы були люде, а пѣпъ у насъ буде,

так само як нарікання на суворого попа,

що отъ свити закаврашъ одрѣзавъ у Настѣ,

що спіймав її на гарячому вчинкові.

У „Супліці або Замислі на попа" теж знайдемо багато цікавого побутового матеріялу. І тут — боротьба селянської громади з попом. Ця боротьба повстає відтоді, коли скасовано було права громади обирати собі священиків. Призначення од духовної влади на священ-

ницькі посади осіб, цілком невідомих громаді, викликає протест; селяни сваряться з новим панотцем, що його призначено без попередніх виборів, обвинувачують його за різні справжні й вигадані порушення церковних порядків та народніх звичаїв, навіть скаржаться архіреєві за допомогою молодших, нижчих чинів клиру — дяків, у яких завсіди повставали різноманітні суперечки з попом на економічному та взагалі на побутовому ґрунті. Так само, як і в „Исповѣди“, попові закидають, що він порушує давні народні звичаї, бо

„Не велить челяди колядувати,
На улицу ходити и на Купала скакати“,
Объ Клечальной недѣлѣ дѣвкамъ заказавъ вѣнки робити,
Щобъ не граты въ порты и въ шинкъ не ходити.

Чудово змальовано, навпаки „попа старого“, що його „досѣ згадує великій и малый“: „було тодѣ де горѣлки напиться“; „небѣжчикъ хоть и за вѣнчанье добре дравъ, такъ добрежъ о храмѣ и мирянъ наповав“; „небюжчикъ не тюлки на Купала ходивъ, але й навкулачки, що не одинъ було одъ іого полѣзе и рачкы“; він „не разъ в шинку христивъ, на Купала скакавъ и колядовать ходив“, „На весѣлляхъ було не тюлко старостуе, ходить було у приданах, та ще и дружкуе. „А вѣнчавъ небюжчикъ не тюлки що з кумою, — хоть бы хто десь пришовъ, — изъ рюдною сестрою“... „Не нудивъ, царство йому, и до церкви ходити“... Наступника його, молодого попа, змальовано так само — дуже живими, яскравими фарбами.

Цікаво ще підкреслити деякі етнографічні подробиці, що їх умістив у своїому творі автор „Замислу“: про якусь Настю, що „замирала“ й бачила як „пятюнка святая Пречисту прохала“, або оплакування дівоцтва незаможних дівчат, що „як трава зав'яне“, через молодого суворого попа, та ин.

Коротенький діялог „Ярмарокъ“ цілком відбиває побут; на ньому не варт довго зупинятися.

§ 8. Усе вище показане дозволяє зробити такий висновок. Щасливий хист Некрашевича — з одного боку уміння змалювати в небагатьох влучно схоплених рисах людину певної доби та класи, подати цілком характерну й типову для такої людини мову, а з другого — відбити самий побут певної доби та класи з деталями місцевого характеру, — це все виявляє в нашому письменникові справжнього попередника великих наших письменників-реалістів, і не тільки Котляревського та Шевченка, але й пізніших — Нечуя-Левицького, навіть і Коцюбинського.

Тому, що він продовжував традиції школярів-бакалярів, які з одного боку несли наслідки здобутої освіти в народні маси, а з другого — зберегали в своїх творах народню мову та відбивали

селянський побут — Некрашевич відіграв, хоч мабуть невеличку, але певну культурну ролю. Він належить до тих мало помітних діячів XVIII сторіччя, що, мовляв акад. Перетц, „перенесясь изъ академической обстановки въ сельскую — не бросили литературныхъ занятій, и хотя не совершили ничего выдающагося, все таки содѣйствовали и поднятію общаго образовательнаго уровня сельскаго духовенства, и, можетъ быть, безсознательно, совершенствуя поэтическій языкъ, стиль, сближая книжное съ народнымъ, подготовляли возрожденіе украинской литературы“.[1]

Додамо, що з боку форми Некрашевичевих творів ми констатували цінні його досягнення — в вірші, римі, мові й стилі. В вияві таких моментів як реалістичні деталі — Некрашевич справжній майстер, певний попередник наших великих реалістів. І коли додати, що твори ці — яскраві часом малюнки селянського побуту XVIII сторіччя, то цілком зрозуміло, що сторінок їх не перегорне байдуже той, хто цікавиться історією рідної мови, письменства та етнографією.

[1] В. Перетцъ, Историко-литер. изслѣдованія и матеріалы, т. III, с. 370.

ТЕКСТИ

1.

С. 9. # СПОРЪ ДУШИ И ТѢЛА.

ДУША.

Ахъ горе мнѣ, ахъ бѣда! | что дѣлат(ь) не знаю,
въ скверномъ тѣлѣ живучи, | горко воздихаю.
Предлежит погибель мнѣ, | адъ на мя зѣваетъ,
врагъ діяволъ день и нощъ | лестно искушаетъ,
Дабы в' сѣть свою вловит(ь) | неусыпно тщится,
обходит, какъ лютій левъ, | рыкаетъ, ярится.

ТѢЛО.

А чего жъ ты такъ, душе, | коснишъ на молитву.
не познала ль ты еще | вражію ловитву,
Не видѣла ль ты еще, | каковые сѣти,
врагъ полагает тебѣ, | как бы уловити.
И ловилъ ужъ многократъ, | ловилъ окаянну,
какъ во гробѣ на одрѣ, | спящу отчаянну.
Ты спишъ, онъ всегда не спит, | ловит тебе тщится,
спящаго жъ кого ловит, | не трудно то зрится.
Спящъ пойти обороном | никогда не может,
спящей к тебѣ душе | кто уже поможет? ||

С. 10. Богъ, но ты всегда его | много прогнѣвляешъ,
когда сердца чистоту | грѣхами оскверняешъ.
Богъ, источникъ чистоты, | любить добродѣтель,
любит, кто точный его | закона хранитель.
Любить, кто теплу пред нимъ | молбу проливает,
то и от врага тог(о) | крѣпко защищает.
Кто жъ удаляется самъ | от его защити,
тотъ не может никогда | от врага избити.
А ты естли хочъ не быть | во вражіей сѣти,
то мои прійми, душе, | за благо совѣти.
Встань от одра и внимай, | что Павелъ говорит,
да освѣтить тя Хрістосъ, | да врагъ неуловит.

ДУША.

И что жъ, что ты тѣло так | расширилось в словѣ?
ты можешъ прежде мене | быть в врага на ловѣ.
Ты укоряешъ мене, | а я собой чиста,
от всѣх грѣховъ, но в тебѣ | стала ль[1] я нечиста?
Я всегда Богу служит(ь) | рада и желаю,
но в тебѣ, какъ бы в турмѣ, | горко воздихаю,
Что воспятило ты мнѣ | служит(ь) Богу вѣрно,
воспятило молитись | мнѣ нелицемѣрно. ‖
С. 11. Я бъ стала на молитвахъ, | да ты несогласно,
иного дня правило | оставишъ напрасно.
Иного жъ за сном твоим | не вспѣешъ исполнит(ь),
иной, будешъ, день и нощъ | о суетѣ молвит(ь).
Забивъ, что Хрістосъ сказалъ | утром не пектися;
скорбишъ, куда в нищетѣ | утро обратишся,
Скорбишъ, что не имѣешъ | способности к дѣлу,
а еще к тому давно | потеряло силу.
Копати ужъ не можешъ, | просити стидишся,
гдѣ жъ что взят(ь), какъ заробить? | в конецъ [разоришся.
Сихъ и подобнихъ суетъ | наполнивсь вышъ мѣры,
оставляешъ правило, | колеблешся й в вѣрѣ.
И такъ ты само всегда | Бога прогнѣвляешъ,
на мене жъ тую вину | напрасно слагаешъ.

ТѢЛО.

Постой же, постой, душе, | когда такъ говоришъ,
трудно со мною тебѣ, | вить не переспоришъ.
Вспомяни Іякова | апостола слово,
вотъ я с ним тотчасъ тебѣ | на отвѣтъ готово.
Тѣло безъ духа мертво, | что жъ уже такому,
можетъ ли мертвъ благо ль зло | здѣлат что [живому? ‖
С. 12. Ты жива, ты вѣчна, ты, | ты владѣешъ мною,
я безъ тебе не могу | двигнуть и рукою,
Ты мной орудуешъ такъ, | как бы инструментом.
инструментъ же сам ничто | ни одним моментом.

ДУША.

Не лги, тѣло, на мене, | я вить есмъ духовна,
духовных плодовъ ищу | от Павла[2] верховна,

[1] Може слід читати „сталась“? [2] К Галат. V, 22, 23.

Апостола счисленных, | всѣхъ хощу имѣти,
чтобъ достойная была, | в'мѣстѣ с Хрістом быти.
А ты, тѣло, от земли, | к землѣ й прилѣпилось,
и земных всѣх нечистотъ | полное явилось:
Ярости, распри, вражди | и других подобныхъ,
обяденія, пянства | и симъ также сродныхъ:
Унынія, лѣности, | еще и звѣрска гнѣва,
самолюбія, соблазнъ, | рвеній, слова лжива;
Зависть, долгая злоба, | разжженіе плоти,
сочисляет ужъ тебе | в' безсловесни скоти.
Осужденіе людей, | ненависть проклята,
сластолюбіе, вино | есть тебѣ за брата,
Словомъ: всѣ страсти в' тебѣ | жилище имѣютъ,
кои, осквернивъ всего, | совсѣмъ одолѣютъ. ||
С. 13. Одолѣли жъ ужъ и такъ, | о какъ ты нечисто!
как згибшій смердящій песъ, | сквернишъ всяко
[мѣсто.
Грѣховнаг(о) безъ числа | наполнилось смрада,
что и мнѣ жит(ь) ужъ в тебѣ | не лучше от ада.
Рада бъ я в одинъ моментъ | съ тобой разлучитись,
дабы с Павлом[1] ко Хрісту, | скоро преселитись,
Чтобъ, хоть и поневолѣ, | чимъ не согрѣшила,
Его же люблю, Хріста, | чтобъ не оскорбила,
Но горе нещастной мнѣ, | запертой в темницѣ,
едва могу возвести | на небо зѣници.
Воздихаю ко Хрісту, | но нѣтъ оттоль гласа,
нада чтось еще пожит(ь), | пождат(ь) смерти часа.
Нада хоть и нерада; | рада бъ улетѣти,
чтобъ вмѣстѣ с' тобою болшъ | к' Богу не грѣшити.

ТѢЛО.

Что ты говоришъ, душе? | иль забила тое,
что пріймут всѣ по дѣлом, | благо или злое.
И как же предстанешь ты | судищу Хрістову,
гдѣ страхъ, гдѣ ужасъ ѣеликъ, | сущу неготову?
Не думай, не думай ты, | оправдит(ь)ся мною,
что я грѣшно, а не ты; | вить вмѣстѣ с тобою ||
С. 14. Грѣшило я, признаюсь, | да и ты неправа,
обомъ равно предлежит | мука или слава[2].
Знаю бо и я что предстат(ь) | обоим нам треба,
какъ прійдетъ возбуждаяй | трубный гласъ изъ
[неба.

[1] 2 Кор. V, 8; Филип. I, 23. [2] Іоан. V, 29, 25; 2 Кор. V, 10.

И такъ лучше, когда хочъ, | грѣшили обое,
Обое жъ и покаймось, | да убѣжим злое.

ДУША.

О, пожалуй, тѣло, такъ, | непремѣни слова,
я к' тому давно уже | подлѣнно готова.
Здѣлаймо жъ мы тое такъ, | пакта затвердѣмо,
в коих на духъ воеват(ь), | плоти откажѣмо.
И такъ добрая дѣла | начнѣмо творити,
чтобъ гнѣвна Бога могли | за грѣхъ умолити.
В'пред же грѣха, какъ змія, | убѣгат(ь) потщѣмся,
будмо осторожни в'том, | всегда нелѣнѣмся.
Памятствуймо мы всегда, | послѣдных четири
чтобъ соблюдались, в' грѣхи, | забродит вышъ мѣри.
Смерть, судъ послѣдный, минуть, | никому не можно,
геенну или царство; | это есть не ложно.
На смерть убо всякой день | должни быть готови,
на судъ во отвѣтъ отсель | собрать дѣла нови. ||
С. 15. Геенскій же слезами | пламень угасѣмо,
а царство небесное | много возлюбѣмо.
И чтобъ получит(ь) его, | обое молѣмся,
на небо руки воздѣвъ, | горко прослезѣмся.

СОГЛАСНАЯ ОБОИХЪ МОЛИТВА.

Отче нашъ пренебесный, | твоя воля с' нами,
всегда да будет, такъ же | владѣет сердцами;
Имя да святится в' насъ, | и царство да прійдетъ,
да сѣтью лукавій врагъ | болшъ насъ не обійдетъ.
Оставъ нам наши долги, | да й мы оставляем;
избавъ от лукавых, | да тя прославляемъ,
Даждь нам хлѣбъ небесный твой | всегда чисто ясти,
да омерзѣютъ отсель | всѣ мірскіе сласти.
Безъ тебе жъ неможемъ мы, | твое то есть дѣло
очистит(ь) тѣло от скверн, | здѣлат(ь) какъ снѣгъ
[бѣло;
Душу жъ освятит(ь) себѣ | в' покоище вѣчно,
и жит(ь) в' ней, какъ бы в' небѣ, | всегда само-
[лично.
О Боже, здѣлай сія, | прилѣжно молюся,
да азъ славы твоея | ввѣкъ онъ насыщуся,
Яко твое царство есть | и сила и слава,
да введет в' оное насъ | твоя рука права.

С. 16. ПИСМО НАПИСАННОЕ К' ІВАНУ ФИЛѢПОВИЧУ.

Напрасно между людми | тое слово сливет,
что попъ, что видит в'людей, | тотчасъ в'карманъ [берет.
Ибо не вездѣ оно | силу ту имѣетъ,
Собственнаго бо другой | защитить не смѣетъ.
А чтобъ чуждое что взят(ь), | то во вся опасен,
и людскій бо поговоръ | честнымъ всегда страшенъ.
Вашець же, видно, не попъ, | такожъ ни поповичъ,
но совсѣмъ простъ человѣкъ, | Іванъ Филѣповичъ,
Да не простую должность | на себя пріймаешъ
и завременно уже | дѣйствоват(ь) всчинаешъ.
Ахъ, какъ кажется весма | знатной тотъ прибитокъ
себѣ что нибудь взымат(ь), | другимъ дать убитокъ.
Когда бъ толко всякому | тое дѣлать волно,
промысленниковъ такихъ | было бы доволно. ‖

С. 17.

Но многимъ когда не грѣхъ, | то стидъ возбраняетъ:
тѣмъ чуждаго присвоить | всякой не дерзаетъ.
Когда жъ случится, в' кого | взявши, потеряти,
безъ требованія тотъ | тщится отдавати.
Вашецъ же какъ мало кто, | в дому с насъ случился,
взялъ на то мой каламаръ, | чтобъ там и залился.
На прошеніе жъ о том | ни мало взыраешъ,
да, какъ на подданного, | с гордостью рыкаешъ.
Думалъ же я, что грабѣжъ | за панщину взято,
да на тожъ есть десятникъ, | того бы послато,
А не самому ходит(ь) | грабѣжъ в' меня брати;
когда не посланъ слуга, | ни сталъ пановати.
Да еще жъ знать позабилъ | книгъ в' позыку взяти,
будто прочитат(ь), а мнѣ | чтобъ болшъ не видати.
Имѣю я тестаментъ, | лѣтопись ростовскій,
библію священную, | малъ трудъ богословскій
И другіе книжицы; | когда хочешь взяти,
Прійди развѣ какъ сами | мали будуть в' хатѣ, ‖

С. 18.

И скажешь, что „потерялъ, | что мнѣ можешъ здѣлат(ь)?
я платить ненамѣренъ, | изволь тое вѣдать".
О, хорошъ такой отвѣтъ, | толко безполезный;
многимъ былъ посля за то | конецъ почти [слезный.
Не чернильница моя | мене принуждала,
чтобъ рука моя сіе | к' тебѣ написала,

Но слова твои и нравъ, | гордостью надменный:
Ставишъ, что я пред тобой | совсѣмъ вничиженный.
Гордился сказать, „прости, | я хочу откупить“;
Отѣчалъ бы я, „изволь | себѣ в’ томъ не трудить“.
И такъ бы оно было, | по честныхъ примеру;
сихъ бо то должно всегда | навикать манеру,

3.

С. 19. ПИСМО НАПИСАННОЕ К ОТЦУ АРСЕНІЮ КРИНѢЦКОМУ.

М(о)сцѣ отче Арсеній, | з’ своей госпожею,
радуйтеся на вѣки | со всею семьею.
Не думалъ я никогда | имѣть, что имѣю,
донелѣже в’ гробѣ самъ | нещасливій почію.
Но промысленникъ Хрістосъ, | содержай рукою
обширность свѣта сего, | пекійся жъ и мною,
Когда время ужъ пришло | милость мнѣ явити,
исполнилъ, что и хотѣлъ, со мной сотворити.
О, неисчетни судбы! | О благость премнога!
не погибнет никогда | надежда на Бога.
Я журился, что убогъ, | а имѣю дѣти,
время жъ люто, гдѣ что взят(ь), | чимъ же ихъ [снабдѣти:
Но Господь, творецъ вѣковъ, | все то во благое
благостію устроилъ, | употребль на тое ‖

С. 20.
Отца Арсенія, мнѣ | любезнаго брата,
да Ірину госпожу, | коимъ и утрата
Мила для меня была; | о Боже, что это?
От тебе зависит все, | дѣло твое все то.
Ты то вдохнулъ в’ ихъ сердца | духа пресвята́го,
дабы могли подкрѣпить | меня немощна́го.
Они жъ усердно твою | волю исполняли,
Ахъ, в’ надобностях моихъ | сколко помогали.
Виждь же, владико, с’небесъ, | воздаждь имъ за тая,
излей на нихъ с’высоты | вся твоя благая.
Они надъ нами твою | сотворили волю:
даждь же и ихъ дѣтямъ всѣмъ | щастливую долю.
Воздаяніе всегда | от тебе такое —
подобнимъ подобное | награждать благое.
За любовь твою любовь | будешъ имъ являти,
за милость будешь и ты | объ них промышляти.
А наконецъ введи ихъ | в’ царствіе небесно;
Молю тя, владико всѣхъ, | ей ей ей нелестно. ‖

С. 21. Не имѣю я сребра, | ни драгости злата,
Чемъ бы должна быть моя | за вся вам заплата.
Но вы того от меня | не схотели сами:
быт(ь) же сердцу моему | разлиту предъ вами.
Похвалны сія стихи | пріймѣте в' заплату;
сими кланяюсь я вам, | любезному брату.

4.

С. 21. ЯРМАРОКЪ.

Хвилѐнъ и Хвесько.

ХВИЛ(ОН):

Оже дай здоровъ, Хвескѐ, | що ты ярмаркуешъ?
що добре тутъ продаешъ, | або що купуешъ?

ХВЕС(КО):

Та мовчи, бра Хвилоне; | продавъ свою клячу.

ХВИЛ(ОН):

А ну, бра, за що ты збувъ | ту шкуру собачу?

ХВЕС(КО):

Та оцце, за повъ пета | изопхнувъ насилу,
аделе[1] купивъ собѣ | за повъ шта кобылу. ‖

С. 22. ХВИЛ(ОН):

Яжъ тобѣ давно казавъ; | годи въэ[2] держати:
сѣна зовсѣмъ не вкусить | и стала хромати.

ХВЕС(КО):

Э, добре, бра, що тобѣ | усюди шанцюе,
усякъ не лиха хоче, | коли що купуе,
Да не всякому пайди́ть, | хочъ и переплатишъ,
не тѣлко не заробишъ, | але ще й утратишъ.

ХВИЛ(ОН):

Їо, да се жъ ты, якъ бачу, | тѣлко праштикуешъ,
все гнетесся, а досыть, | добре й ты гандлюешъ.
А чи въэ пакъ ты продавъ | воли генъ онъ тіи?
коли нѣ, продай минѣ, | даромъ що слепіи.

[1] Мабуть треба виправити: „аджежъ“?

[2] М. І. Петров читає „вже“, хоч в автографі ясно.

ХВЕС(КО):

Та продать не дару́га, | колибъ безъ утрати,
щобъ не грызли головы | ма жѣнка ке мати.
Дай хиба що я кау, | бо въэ жъ то тягучи,
хиба тобѣ, бра куме, | избреше сынъ сучій.

ХВИЛ(ОН):

Та ну въэ годѣ тобѣ, | зо мною каля́кать,
лучче продать, нѣжъ на ихъ | гледечи да
й плакать. ||

С. 23. ХВЕСКО:

Алежъ бо то въэ и ты | базѣкаешъ дурно,
то въэ далибу минѣ | ажъ на серцѣ нудно.
Коли кавшъ, дакъ кай, | тай будемъ сватами,
нехай таки ще род'нѣ | прибуде мижъ нами.

ХВИЛ(ОН):

Ну, вступи жъ за повштад'цять, | дакъ будемъ платити,
колибъ тѣлко годились | у плузѣ робити.

ХВЕС(КО):

Куме, слухай: зъ моихъ рукъ | щастје тобе буде,
вони дуже робочи, | нехай кауть люде.

ХВИЛ(ОН):

Спасибу жъ тобѣ, куме, | нумо жъ пить горѣлку,
та ще треба землею | стерти воламъ спинку.
Випій же, свату, до дна, | щобъ воли орали.

ХВЕС(КО):

Отъ такъ, свату, в'гору хвись, | щоб тобѣ брикали.

1790 году аугуст 20 д. ||

5.

С. 24.

ПИСМО
К' НѢКОТОРЫМЪ ГОСТЯМЪ ПИСАННОЕ.

Любезніе NN и NN, | наши пріятели,
и мы всегдашніе вамъ | доброжелатели.
В' вечеру забитой клинъ | самъ випасть не можетъ,
пока подобной другой | ему не поможетъ.

А какъ вибивать его, | треба потрудитись;
самому жъ трудно, дакъ с' кимъ | развѣ бъ со-
[гласитись.
Павелъ з' семьею да вы, | зволте помагати:
оно хоть важко, да то | не довбню махати.
Числа въ книжкѣ, мѣсяца жъ, | что свѣтить изъ неба;
писалъ извѣстный, затѣмъ | пояснять не треба. ||

6.

С. 36. ИСПОВѢДЬ 1789 ГОДА ФЕVРАЛЯ — ДНЯ.

ДУХОВНИКЪ К' КАЮЩЕМУСЯ ЧЕЛОВѢКУ.

Се, чадо духовное, | Богъ здѣ есть предъ нами,
толико оскорбленный | нашими грѣхами.
Коликія ты грѣхи | чувствуешъ собою,
сотворенныя предъ нимъ | вражьею злобою?
Об'яви безъ утайки, | мали и велики,
всегда бо мы грѣшни всѣ, | яко человѣки.
Разъ что либо зло сказать, | здѣлать иль помыслить,
вѣчно а то жъ все грѣшимъ, | что и неисчислить.
Беззаконія всегда | творим, хоть неради,
а не каявшись за то | быть должно во адѣ.
Я пастиръ души твоей, | не скрый предо мною
ничего, чимъ когда Богъ | оскорбленъ тобою.

ИСПОВѢДАЮЩІЙСЯ ЧЕЛОВѢКЪ.

Що жъ я коли згрешу, | я не такъ, якъ люде,
що иншій ледащо, | да й ще звягать буде. ||
С. 37. А я хлѣба да соли | не збавивъ нѣкого;
а бѣлше якихъ грехѣвъ? | не чуюсь ничого.
Горую да бѣдую, | хочъ хлѣба не маю,
а нѣколи нѣкого | я не позываю.
Ой чи я жъ бы бѣдовавъ, | якъ теперъ бѣдую,
якъ бы хотѣвъ грешити, | занять речъ чужую.

ДУХОВНИК.

Духовник я нынѣ твой, | скорблю я тобою,
что ты не то говоришъ, | что треба со мною.
Укралъ когда что нибудь, | хоть бы и малое,
то уже и согрѣшилъ, | будетъ казнь за тое.
Ходить в' церковь лѣнился, | а ходил за дѣломъ;
божился, дурно клялся | душею и тѣломъ,

Обманулъ и осудилъ, | пяній былъ безъ мѣры,
ни праздника, ни Бога | не знал ты, ни вѣры;
Всѣ грѣхи смѣло творилъ, | но не звалъ грѣхами.
Убойся Бога, скажи, | се Богъ между нами. ||
С. 38. Ничего таить предь нимъ | отнюдъ невозможно:
ни помысла, нѣ дѣла, | а ни слово ложно.
Испитуяй сердца Богъ | вся видитъ, вся знаетъ,
грѣшниковъ и временно, | и вѣчно караетъ.
Кающася жъ грѣшника | прощаетъ во вѣки,
проститъ и твои грѣхи, | хотябъ и велики.
А ты покайся отъ всѣхъ, | престань впредъ грѣшити,
то по смерти со Хрістомъ | будешъ в небѣ жити.

ДУХ(ОВНИКЪ) КЪ ЖЕНЩИНѢ.

Говори жъ еще и ты, | что ты согрѣшила,
чимъ случайно и когда | Бога оскорбила?
Различніи суть грѣхи, | многи и велики,
коимъ повинніи всѣ, | жени й человѣки.
Ѣздила ль когда вездѣ | ворожки искати,
щастливое мѣсто бъ знать | на постройку хати?
Шутки кощунные ль ты | в весѣлляхъ творила,
иль и больше чимъ, скажи, | и какъ ты грѣшила?

ЖЕНЩИНА. ||

С. 39. Нѣ, очченку, я чесна | й роду не такого,
якъ иншее бувае, | матки й оцця злого.
А мене бо навчили | отецъ муй и мати
колядувокъ и щедрювок, | й Бога зухваляти.
Говѣю я що року, | пятюнку шаную,
нѣ ѣмъ, нѣ пѣю, нѣ роблю | до вечора в тую.
Отъ бризнуло на губу, | якъ сыръ одкидала!
чого я не робила: | ввесь ротъ полоскала.
Ісусе, прости мене, | грѣшную такую;
а булше я на собѣ | нѣчого не чую.

ДУХОВНИК.

Единъ Богъ есть безъ грѣха; | что ты се говоришъ.
а міръ весь во злѣ лежит, | и ты тожде творишъ.

ЖЕНЩИНА.

Развѣ ты, паноченку, | по собѣ се знаешъ,
що ты у мене грѣхювъ | такъ довго питаешъ?

Еще жъ хиба за тѣ грѣхъ, | що брехнешъ, пано́че,
губою немитою? | сежъ дѣло охо́че.
Я жъ таки не все й брешу, | я чесна собою;
десь ты по злобѣ почав | так крутити мною. ||

С. 40. ДУХОВНИК.

Іисусе преблагій, | с'высоты небесной
призри на недостойный | трудъ мой, в сем не-
[лестной.
О владыко, не стяжи | отъ руки моея
крови погибшихъ когда | изъ волѣ своея.
Аще бъ безгрѣшно было | священство бъ оставить,
когда неможно никакъ | невѣжовъ исправить.
Не судится бъ и себѣ, | когда судъ послѣдный
прійдетъ, а грѣшникъ тогда | во адъ пойдет
[бѣдній.
Но то горе, ахъ, что ты | осудилъ за тое,
что злый рабъ мнасъ в землю скрылъ, | не при-
[растилъ вдвое.
А когда такъ, то и мнѣ | надобно трудитись,
дабы осужденнымъ такъ | в день онъ не явитись.
Не мое бо дѣло то | сердца обращати,
довлѣетъ то для мене, | дабы не молчати.
Едина то благодать | Духа Пресвятаго
хотящаго, и святымъ | дѣлаетъ изъ злаго.

ДУХ(ОВНИКЪ) К ДѢВИЦѢ.

Къ тебѣ убо, дѣвице, | рѣчь я обращаю:
покайся, то Богъ простить, | и я нынь прощаю. ||
С. 41. Раскажи здѣсь подробну, | безъ всякой утайки,
всѣ грѣхи до послѣдной | пустой какой байки.

ДѢВИЦА.

А я що зогрешила? | що я можу знати?
на вечюрки не хожу, | не пускае мати.
Шѣсть разъ мене и торю́къ | моя мати била,
за те що на юлицю | разювъ с пять ходила.
Единъ тул'ко разъ колись | пѣсню заспѣвала,
дай вигнала изъ хати, | що й не ночовала.
Все жъ теперъ добре роблю, | у грѣхахъ не чуюсь,
одъ теи доби й до́сѣ, | усе я шануюсь.

ДУХОВНИКЪ КЪ МАЛОЛѢТНЫМЪ

А вы, дѣти, не крад'те | не буд'те упрями,
не брешѣте, не бійтесь | межъ собою сами.

МАЛОЛѢТНЫЕ.

Чи ще жъ и мы зогрѣши́мъ? | нѣ, очче, нечо́го!
молимосъ, бьемъ поклоны, | нечого худого.

ВСѢ ОБЩЕ РОПЩУТЪ.

А що жъ то пѣпъ нашъ почавъ | всѣхъ насъ такъ [нуждити?
доки жъ уже мы јому | будемо терпѣти?
Се жъ уже на спо́ведѣ | й брехню завдавае,
коли скаэ хто јому, | що грехювъ немае! ||
С. 42. Оцце жъ пакъ, а де јому | грехювъ такихъ взяти?
якъ нечо́го не грешивъ, | що жъ мае казати?
Чи то мы такъ грешимо, | якъ и инши люде?
да абы були люде, | а пѣпъ у насъ буде.
И јого бъ мы за попа | всѣ поспо́лу ма́ли,
на проскуры бъ носили, | й јого бъ шановали,
Нехай бы вѣнъ переставъ | тѣлко мудровати,
що бъ такъ, по оди́н'цю все, | всѣх насъ споведати.
Еще жъ коли бъ переставъ | муштровать в' причастѣ,
що одъ свити закаврашъ | одрѣзавъ у Настѣ.

ДУХОВНИК.

Нѣтъ, возлюбленныи, нѣтъ, | не хотѣте й сами;
вы йдѣть за духовникомъ, | а не онъ за вами.
Іисусъ, свѣтъ истинній, | свѣта есть податель;
да просвѣтитъ же и васъ, | яко благодатель.
Его познать, то й грѣхи | познать будет(ь) можно,
покаявшися жъ жить с' нимъ | ей се есть неложно.

ВСѢ РОПТАВШІЕ.

Колижъ такъ, дакъ мы тебе | всѣ будемо слухать,
да позвюль сивуху пить, | да табаку нюхать.
Росказу́й тогдѣ що хочъ, | бо мы всѣ слепыи,
не знаемъ, чи за грѣхи | есть кари якіи. ||
С. 43. А мы будемъ пилне́нко | на усъ те мотати,
чи не станемъ хочъ трохи | грехювъ познавати.
Теперъ же, хвала̀ Богу, | пришовъ пѣстъ великій,
в церквѣ не будуть хиба̀ | саміи калѣки;

Котрый не бувъ черезъ рюкъ, | теперъ побувае,
хочъ у перше, коли пѣпъ | людей споведае.
Очи продере свои, | побачить все злее,
що якъ коли зогрѣшивъ, | хочъ слово якее.
Ей Богу покаемся, | жѣнки й чоловѣки,
що бъ у небѣ зо Хрістомъ | царствовáть на вѣки. ||

С. 43.

7.

ПИСМО,
ПИСАННОЕ К ГНѢДИНСКОМУ С(ВЯЩЕННИКУ) ІОАННУ ФИЛѢПОВИЧУ И К ЕГО СЫНУ ПЕТРУ, И КЪ ДЯЧКУ СТЕФАНУ КРИНѢЦКОМУ.

Отецъ Іванъ,
Петро й Степанъ
зъ своими жѣнкáми,
просимъ до насъ,
хотя на часъ,
пріѣхать Святками; ||
С. 44.
Будемъ гулять
и зухвалять
рожденного Бога —
уже отъ васъ
просто до насъ
зроблена дорога.
Заспѣваемъ
хоть надъ чаемъ,
випьемъ калинювки;
поговóримъ,
что сотвóримъ,
тутъ же з нами й жѣнки.
На колодѣ
о пригодѣ,
що будемъ на свѣтѣ;
а чи спати,
чи гуляти
або що робити.
Все то нужно
якъ досужно;
теперь не до тóго:
С. 45.
не робити,
но спочити,
треба дня святного.

Да то не намъ,
знаешъ и самъ,
бо у насъ заботи;
бѣлшъ святного
нѣжъ простого
дня бувà роботи:
Да вжежъ зъ то́го
намъ тако́го
не розсѣстись лиха,
треба святомъ,
с кумомъ, братомъ
погулять изътиха.
Пріезжайте,
поздравляйте
щоб намъ дочекати,
веселенко,
здоровенко
ище праздновати. ||
С. 46. А мы разомъ
усѣ скажемъ,
изъ вами посполу,
бѣлшъ не вмѣемъ,
що запѣемъ,
не ходили в школу.
Сядемъ дружно
все окружно
за столо́мъ у хатѣ,
хоть не пан'ско,
да й не хамско
будемъ розмовляти.
А мижъ ти́ми,
рѣчми всѣми
то чимъ заѣдати,
то по чарцѣ,
то по парцѣ
будем запивати.
Разгулявшись,
розмахавши́сь,
того ище й мало, ||
С. 47. выпьемъ опять,
хоть и по пять,
абы тѣлько стало.

Якъ не стане,
то достане,
бат'ко або мати;
однакъ честно
и нелестно
не выженемъ съ хати.
Насидѣвшись
и напившись,
расходицця станемъ;
хто изъ нами,
а хто зъ вами,
усѣ разомъ грянемъ.
Нехай усякъ
познае, якъ
жить любезно треба;
попы усѣмъ
должни такимъ
зробить путь до неба. ||
С. 48. Бо вже усякъ
словамъ не такъ
повѣрить исхоче;
лучче якъ самъ
искаже намъ
вѣру вже паноче.
Твоимъ дѣламъ,
а не словам,
що ты поучаешъ;
якъ добрый самъ,
то вже й намъ
Бога ублагаешъ.
Такъ зробѣмо,
научѣмо
хрест'янъ любо жити.
Самымъ дѣломъ
введемъ смѣло
у небесни клѣти.
Будемъ зъ ними,
вѣчне всѣми
в небѣ кучовáти; ||
С. 49. пиво нове
зъ ребръ Хрістовыхъ
будемъ попивати.

Писавъ Іванъ,
бо вмѣе самъ —
навчився у школѣ.
Годѣ писать;
якъ прозывать —
вѣнъ вамъ всѣмъ знакомый.

1791 г. дек. 19 д.

На конвертѣ напис:
Отцу Ивану
дать, якъ пану,
у власніи руки;
пусть читае
и сполняе,
щобъ не булò скуки. ||

8.

С. 50.

ПИСМО,
ПИСАННОЕ К ГНѢДИНСКОМУ С(ВЯЩ.) ІОАННУ ФИЛѢПОВИЧУ ВО ВРЕМЯ ЕГО ИМЕНИНЪ.

Отче Иване гнѣденскій, | возлюбленный тезку,
ѣдемъ на именини, | очищай намъ стежку!
Оже дай же здоровъ бувъ | изъ своимъ патрономъ,
посажай насъ до стола | за новымъ ослономъ.
Добренкою почастуй, | великим стаканомъ,
то будемъ мы тебѣ звать | милостивым паномъ.
Варенушку между тѣмъ, | добру на потуху,
хоть пукаломъ, чтобъ було | здорово у бруху.
А мы скажемъ: „здоровъ бувъ, | отче пане Иване“;
тѣлко частуй, ажъ поки | горѣлочки стане;
Щобъ знать, хочь третјого дня | вашого патрона,
якъ не вгадаешъ куди | и встать изъ ослона.
Тогдѣ то „сполать, сполать“, | будемъ глаголати,
„ощо бъ же ты до вѣку | дождавъ пановати“.
Писавъ тезкò з тезкою, | зъ зятемъ и зъ сестрою,
поздоровляемо вас | вѣршею такою.
Мѣсяца небесного, | сјогожъ таки року,
а числа, що у книжцѣ | написано въ строку.

9.

ЗАМЫСЛЪ НА ПОПА [1]

[2] Слободы „Не руш' мене“ От парафіанъ [2]

Змовляютця [3]:

ПАН'КО.

А що, свату Охрѣме, нумо лишъ [4] гадати,
Якъ би [5] намъ свого попа гарно [6] в шоры убрати [7].
Геть [8] вюнъ [9] силомѣццю [10] влѣзъ в [11] нашу парахвѣю [12]
Та [13] пѣди жъ ты, якъ [14] над нами крутить веремѣю.
Чого наши дѣды и бат'ки [15] не чували,
То щобъ ми на сповѣдѣ [16] те [17] слебезовали.

ГАВРИЛО [18].

Та [19] ще жъ то выдумавъ якую [20] затѣю,
Щобъ мы давали дѣтей у [21] ванацѣю.

ОХРѢМЪ.

Геть [22], я ж вамъ казавъ, не дуж [23] на [24] ту оковѣтку.

СВИРИДЪ.

Хрѣнъ же іого збагне [25], що добрымъ казавсь с дѣтку [26].

ХАРКО.

Немає [27] и [28] на свѣтѣ, якъ нашъ пѣпъ [29] бувъ старый,
Що и досѣ згадуе великій и малый.

ХВИЛЮНЪ.

Таки [30] будемо, Харку, довго споминати,
Бо вже не будемо такого попа маты [31].

---

[1] Ск.; Зв. Суплика, або замыслъ на попа; М. Заговор на...; П. Прозба на... [2] Тільки в П. [3] Тільки в П. Далі у Зв. „Пархимъ. Охримъ! Охримъ. А що Пархим?“ [4] Ск. лишень; П. лишъ мы. [5] М. П. Ск.; Зв. Якъ бы то намъ. [6] М. опущ. [7] М. П.; Ск. Зв. вбрати. [8] Ск. М. Зв.; П — Тажъ. [9] М; S винъ. [10] Ск.; М. силомюйци, П силомицкіи; Зв. силомитью. [11] S; Ск. у. [12] М.; S парафѣю. [13] Ск. Зв.; М. да; П — немає; [14] Ск.; П якую; М. подижъ яку; Зв. дивись яку. [15] S; Ск. Батьки и дѣды. [16] Ск. ему те на сповѣди; П. Зв. іому на исповѣдѣ. [17] М. додано іому. [18] М; S — немае. [19] S; П Да. [20] П. Зв.; Ск. яку; М. яку то. [21] S; М. Щоб и мы дѣтей давали в... [22] Ск. М.; П дажъ. [23] S. не дуже. [24] Ск. лишь вы на; П. лишъ на. [25] М П.; Ск. его вгадае. [26] П. Ск.; М. що добрій казався и дѣдку; Зв. „А въ рештѣ хто жъ те знавъ? винъ добрымъ“. [27] S — нема. [28] Додано з Ск. [29] М опущ. [30] П.; Ск. Тай, М. Да. [31] S; Ск. мати.

ПАРХЮМЪ.

Вмѣв же бо[1], Хвилоне[2], з народомъ[3] обходит'ся,
Та й[4] було [намъ][5] тодѣ де горѣлки напит'ся[6].

УЛАСЪ[7].

Юже[8] небѣжчик[9] хоть[10] и[11] за вѣнчанье добре[12] драв[13],
Такъ[14] добрежъ [винъ][15] о храмѣ и мирянъ наповавъ[16].

МАРТИНЪ[17].

Попили, голубчику[18], тіи[19] оковѣтки[20],
Та ще не тюлки[21] мы, але и наши дѣтки.

СИДОРЪ[22].

А до сіого ж[23] бо[24] нѣякъ и приступити[25],
[26]Не тюлки[27] щобъ коли горѣлки[28] попити[29].

КИРИЛО.

Хоть и[30] за дѣломъ прійдешъ, то все рило[31] дує.
А якъ чого попросишъ[32], то мовъ и не чує.

ТАРАСЪ.

Нехай же, але[33], то насъ уже[34] не шанує,
А тожъ[35] и Ничипора[36], що ще й титарує[37].

ПАНАСЪ[38].

Та[39] вюнъ[40] и отамана нивъвѣщо[41] не[42] ставить,
А[43] якъ[44] той що скаже, то[45] вюнъ[46] свое править.

---

[1] М; S умѣвже. [2] М.; Ск. Филоне; П. Филине; Зв. свате. [3] М. П.; Ск. съ людьми; Зв. изъ людьми. [4] Ск.; М. Та; П. Дай. [5] Додав видавець. [6] S; П — обходитця-напитця; у Зв. весь рядок: „Та ще було де й горилки напиться". [7] Тільки у М. [8] М.; Ск. П. Уже. [9] Ск. П.; М. не обѣжавъ. [10] Ск. М. [11] М. [12] Ск. П. Зв.; М — опущ. [13] М. Ск. П; в Зв. весьрядок: „Хочъ за винчаня и добре бравъ". [14] S; в П. опущ. [15] Додав видавець. [16] М; П. ...и мирянъ объ храмѣ напувавъ; Ск. и людей у хатѣ...; Зв. объ храми й людей... [17] Тільки у М. [18] М. Ск.; П. голубочки. [19] М. Ск.; Зв. теи; П. тѣ. [20] S; М. оковитки. [21] М.; Ск. тѣльки, П. тѣлко. [22] Тільки у М. [23] П. Зв. — ж опущ. [24] S; Зв. але. [25] М. П.; Ск. Зв. приступиться. [26] П. додано: А. [27] М. Ск. тѣлки; П тѣлко; Зв. тилько. [28] S; П горѣлку. [29] М; П — пити; Ск. Зв. напиться. [30] и тільки у Зв. [31] S; П пику. [32] Зв.; М Ск. просишъ; П. И чого пытаешъ. [33] Дод. з Зв. [34] Дод. з Ск. [35] М.; S — то и. [36] S; Зв. Грицька Дяденка. [37] S; П — ще й немае, титарюе. [38] Ск. М.; П. Зв. Опанасъ. [39] Тільки у Зв. [40] М; Ск. П. вѣнъ, Зв. винъ. [41] S; М. нѣвощо. [42] М.; в S немае. [43] П, в S немас. [44] М. Ск; П — опущ.; Зв. Хочъ. [45] Дод. з П. [46] М.; S — вѣнъ.

ХВЕСЬКО [1].

Ходѣмо лишъ [2] до дяка [3] та [4] все [5] роскажѣмо [6],
Та [7] хорошенько їого, попа [8], уплетѣмо.

Приходять всѣ до дяка [9]

СВИРИДЪ.

Здоровъ бувъ [10], пане дяче, якъ собѣ маешъ? [11]
Гетъ [12] за чимъ пришли, чому [13] не питаешъ? [14]

ДЯКЪ.

Панове [15] парафіяне [16], просимъ [17] сѣдати.
Когда [18] в гостѣ [вы] [19] пришли, то буду витати [20].

ОХРѢМЪ [21].

Та сполать, пан[е] [22] дяче, за твою ласку!
Ось [23] послухай лишъ [24], яку тобѣ [25] скажемъ казку [26].
Возми лишень [27] каламаръ [28] та й [29] напиши круто,
Щобъ надѣли [30] на попа желѣзнее [31] путо.

ДЯКЪ.

Почтенныи миряне, изволте [32] казати.
Чернилиця [33] готова. Що будемъ [34] писати?

ХВЕСКО.

Пиши [35], що намъ [36] пюпъ нашъ [37] невелитъ грати [38] в' карты,
Що [39] в дѣтей [40] вѣднявъ [41] у насъ [42] дѣтячіи жарты [43].

---

[1] П; Ск. Феська, М. Яковъ, Зв. Педько. У Зв. ці два рядки поставлено після скарги Хвеська (М. П.; Ск. — Феська, Зв. Лецька) на попа, що він забороняє грати у карт та ин., див. далі. [2] S; Ск. лишень. [3] S; П. дьяка. [4] S; П да. [5] S; М. опущ.; Зв: все йому гарненько. [6] М; S — роскажимо. [7] S; П — Да. [8] Додано з Ск., де читається: „хорошенько лишень попа уплетѣмо". П — уплещѣмо; Зв. ще й хороше його попросимо. [9] П, Зв.; Ск. — нема; П — къ дьяку. [10] S; у П додано „якъ живешъ". [11] М. П; Ск. Зв. будь. [12] М. Ск.; П. Да; Зв. А. [13] М. Ск.; П — чомъ. [14] S; П. пытаешъ. [15] S; Зв. почтенніи. [16] S; М. миряне. [17] Ск. П.; М. Зв. — изволте. [18] М. Ск.; П, Зв. коли. [19] Додав видавець. [20] М.; Ск. Зв. то будемо витати; П. будемо увѣтати. [21] S; Зв. Миронъ. [22] S — панъ дяче. [23] М.; S — немає [24] S; Зв. — немає. [25] Ск. П. — немає. [26] М. „яку ми тобѣ скажемо казку"; Зв. „яку мы скажемо тоби казку". [27] П.; М. Ск. Зв. — лишъ, лышъ. [28] У Зв. додано: и перо. [29] Ск. Зв. та; М. да й; П. да. [30] М. Зв.; Ск. опущ.; П. надѣть. [31] М.; Ск. желѣзне; П. залѣзнее. [32] М. Зв,; Ск. зволте; П. изъволте. [33] М. П.; Ск. Зв. червилниця; у П дод. и бумага. [34] Ск. М.; П. що будемо, Зв. що маю. [35] Далі у Ск. М. дод. панъ дяче. [36] Тільки у П. [37] пюпъ нашъ — у М.; у Ск. — що пѣпъ намъ не велить; Зв. цього рядка немає. [38] М. Ск.; П. играти; у Зв. рядок опущ. [39] П.; Ск. М. И що. [40] М. Ск.; S — нема. [41] Ск; П. вѣтнявъ; М. отнявъ; у Зв. рядка немає. [42] S; у М. немає. [43] S; Ск. усѣ дѣтскѣ жарти.

Дѣвчатамъ[1] не велить ходить на вечорницѣ[2].
Хиба жъ имъ небогамъ постригтися[3] у черницѣ?
Парубкамъ не велить з дѣвчатами[4] гуляти:
По чом же[5] имъ буде (свое) молодество[6] згадати?[7]
Наказавъ празникювъ[8], що изъ[9] пувкопи[10] буде,
И щобъ жодного свята[11] до церкви ходили люде.

ПАРХЮМЪ[12].

А коли жъ, пане дяче[13], будемо робити,
Якъ станемо що свята до церкви ходити?[14]

СВИРИДЪ[15].

Старый[16] пюпъ[17] покюйникъ[18] не плѣвъ[19] ванацѣи,
Та[20] й не було тогдѣ[21] такои веремѣи[22].
До церкви ходили не жоднои[23] недѣлѣ,
[24]Говѣли тулко[25] тіи[26], которѣ[27] хотѣли.
А сей же бо [пюпъ][27] велить и дѣтямъ говѣти,
И[28] ще[29] щоб[30] конче[31] дѣтей „вѣрую“[32] учити[33].
Хто[34] „іоченашу“[35] не зна[36], то не сповѣдае[37],
А як „тройцѣ“ не згада[38], то й не причащае[39].

ЛУЦКО[40].

Хоть е за що, хоть нема[41], то[42] сажае[43] в куну[44]
Ось якъ посадивъ и Хиврю[45], мою куму.

---

[1] П; М. Ск. Дѣвкамъ; у Зв. — цього рядка й наступного бракує. [2] М.; S — вечерницѣ. [3] Ск.; П. постригтись в; М. ити у... [4] П.; М. Ск. з дѣвками. [5] М.; S почѣмже. [6] М.; П. молодость свою, Ск. свою немає. [7] у Зв. останні два рядки; „Не вольно вже парубкамъ зъ дивчатами гуляти. | Почимъ же вони молодисть свою будуть знати“, що не відповідає вимогам 13-складового віршу. [8] М.; S праздникивъ; Зв. А праздныкивъ наказавъ, що може зъ... [9] Попр. видавця: М. П. съ, Зв. зъ. [10] S. пѣвкопы. [11] М.; цей рядок дуже попсовано: Ск. „И щобъ жодне свято...“; Зв. И щобъ кожного свята ходили до церкви вси люде““; П. И щоб по тим праздникам до...“ [12] М.; Ск. Зв. Пархимъ, П — немає. [13] П; М. Ск. свату, Зв. свате. [14] М. Зв.; Ск. якъ будемо, П. що празника. [15] М.; S — опущ. [16] S; Ск. Уже хоть старый. [17] М.; Ск. П. пѣпъ; Зв. опущ. [18] М.; S небѣжчикъ. [19] П.; М. Ск. вмѣвъ; Ск. ванацій; Зв. не знавъ тихъ винацій. [20] S; П. Да. [21] М. Ск.; Зв. тоди; П. николы. [22] М.; Ск. П. затѣи; Зв. ніякихъ затій. [23] М. Ск.; Зв. не кожнои; П. не кажнои. [24] М. Ск.; у Зв. П. дод. А. [25] М.; S тѣлко. [26] М. Зв.; S тѣ. [27] Ск.; Зв. котри сами; М. що; П. яки. [27] Дод. видавець. [28] S; П. Да. [29] П.; М. щежъ; Ск. Зв. немає. [30] S; М. опущ. [31] Ск.; S — немає. [32] Ск, М.; П. Зв. вѣрою. [33] S; М. вчити. [34] М.; П. А хто. [35] М.; П. отченашу. [36] П. не знае; М. Ск. не вмѣе. [37] М.; П. того и не исповѣдае. [38] М.; П. не знае. [39] Останні два вірші у Ск. збито у один у такому вигляді: „Хто оченаша не вмѣе, то й не причащае“. У Зв. після „хотѣли“ — такі чотири рядки: „А сей же молодий выдумавъ таку затію: | Не сповідае, хто скаже, що Отче нашъ не вмію, | А хто тройци не скаже, то й не причащае, | А самъ зъ дякомъ въ церкви що день галагалае“ | [40] S; Зв. Лецько. [41] S; П. немає. [42] М. П.; Ск. то й, Зв. а. [43] S; М. сажа. [44] S; П. в куню. [45] S; М. Хвеску.

За те, тулко[1], выбачте[2], що іогрѣшилась[3] якъ дѣжу мѣсила,
Атжеж и[4] за те цѣлый день у кунѣ сидѣла.
А[5] Левка[6] старого за те[7] у кунѣ державъ,
Що тулки[8] неборакъ[9] с кумою пожартовавъ[10].

АРТЕМЪ[11].

Тай мене самого [пюпъ] в куну пригрунцювавъ[12],
Що тулки[13] смѣявся[14] якъ вюнъ[15] казання[16] казавъ.

КАЛЕНИКЪ[17].

Харченка Терешка вѣддавъ[18] на покаяння[19],
Що в церквѣ[20] огрѣшивсь[21] на Андрѣево стояння[22].
А Стецьковѣ Хамурѣ[23] и паски не святивъ,
Що тулки[24] неборакъ сѣмъ рѣчкѣвъ[25] не говѣвъ.

ОМЕЛКО[26].

Та и[27] Петра Батыря[28] у кунѣ[29] посадивъ,
Що тѣлки до церкви пять рокѣвъ не ходивъ[30].

ЯРЕМА.

Педоря[31] перед причастямъ[32] покоштувала
Кваши и за те весь день у[33] кунѣ стояла.

СЕРГѢЙ[34].

Та й[35] Хомѣ нетязѣ[36] причастя[37] зовсимъ[38] не давъ,
Що йдучи до церкви[39] горѣлки[40] покоштувавъ[41].

---

[1] М.; Ск. тѣлки; Зв. тилько; П. тѣлко. [2] S; П. Зв. выбачайте. [3] М.; Ск. угрѣшилась, П. огрѣшилась; Зв. согришила. [4] П.; М. іо тижъ бо; Ск. Отожъ бо; Зв. — немає. [5] Ск. М.; П. — немає; Зв. И. [6] Ск. П.; М. Леска; Зв. Семена. [7] S; Зв. за то; Ск. за те тѣлки. [8] М.; Ск. тѣлки, П. тѣлко. [9] Ск. М; П. Зв. — немає. [10] П. Зв.; Ск. М. жартовавъ; у Зв. цей рядок: „Що якось разъ съ кумою пожартувавъ“. [11] S; Зв. немає. [12] М. Ск.; [пюпъ] дод. видавець; П.: „Да и мене самого в кунѣ держав;“ у Зв. рядка немає. [13] М.; S тѣлко. [14] М. Ск.; П. смѣявсь. [15] Поправка видавця: П. Ск. вѣнъ. [16] М.; Ск. казань, П. казень. У Зв. цього рядка немає. [17] М.; S — немає. [18] Ск.; М. видавъ, П. выдавъ; у Зв. рядка немає. [19] М.; S покаянье. [20] М.; Ск. тѣлко. [21] П.; Ск. угрѣшивсь; М. огрѣшився. [22] М. Ск.; П. стоянье; у Зв. ц. рядка немає. [23] Ск.; П. Стецъковѣ j Мартину; у М. Зв.; — рядка немає. [24] Попр. видавця; Ск. тѣлки, П. тѣлко; у М. Зв. — рядка немає. [25] Ск.; П. лѣтъ. [26] S; Зв. — немає. [27] Ск. М.; П. Да и; Зв. — рядка немає. [28] Ск.; П. Батуру. М. попсовано: Тай теперека у кунѣ...“ [29] М.; Ск. въ куну; П. в куню. [30] Ск.; М.: „Тулко Улас сѣмъ рочкювъ у церков не ходивъ“; П.: „Що до церкви, щось кажут, багато дечого не ходивъ“; у Зв. ц. рядка немає. [31] Ск; М. П. Зв. — Педора. [32] Ск. Зв.; М. П. причастемъ; у S після цього — кваши; це слово треба перенести до наступного рядка. [33] М. „Отежъ бо и за те у...“; П. „Отжежъ бо и за те у...“; Зв. Тай за те в куни весь день...“; Сх. — дуже зіпсовано: „Стѣи же бо и за те въ...“ [34] П. Ск.; М. Зв. — немає. [35] Попр. вид.; П. Да и; Зв. немає; у М. рядків 75—78 зовсім немає. [36] Ск; П. Летязѣ; Зв. — уміщено цей рядок вище у вигляді: „Хоми причастя зовсимъ...“ [37] Ск Зв; П. причастье. [38] у S немає; додано з Зв. [39] S; Ск. до службы. [40] П. Зв.; Ск. горѣлку. [41] Ск. коштувавъ; П. покоштувавъ; Зв. покуштувавъ.

[1] Солоха Федкѣвна [2] дитину приспала [3]:
Говѣла цѣлый пѣстъ и в кунѣ стояла.
А Иcько [4] у пятницю скорому наився [5]
Та й [6] за те у кунѣ добре [7] насидѣвся [8].

ІОВТУХЪ [9].

А Кирикъ Левченко [10] не втюкъ [11] сіого [12] сорома,
Що женився на Стеси, а вона іому кума [13].

ЯЦКО [14].

Та й Левко Хутепа [15] три тижнѣ [16] у кунѣ жъ [17] сидѣвъ,
Що тюлки кумѣ, дитинча нарядивъ [18].
[19] Та й же и Кулины покрова не вкрила,
Що безъ чоловѣка дитину родила.
А Процько за куму хотя [20] у кунѣ [21] не [22] сидѣвъ,
Такъ [23] на саме жъ [24] Ризлво [25] увесь [26] день поклоны бывъ [27].

ПИЛИПЪ [28].

Зюнко [29] изъ [30] родичкою тюлко [31] женихався
Та й за те то [32] неборакъ у куну попався.

ПЕДКО.

[33] Пиши ще й се, панъ дяче, що [33] не велить [34] челядѣ
[колядовати [35],
На улицю [36] ходиты [37] и на Купала [38] скакаты [39].
[40] Объ клечалной недѣлѣ [41] дѣвкамъ [42] заказавъ [43] вѣнки [44]
[робити [45];

---

[1] Ск. П.; у Зв. бракує рядків 77—78. [2] У П. далі дод. „без мужика дитину привела“. [3] Ск.; чи не слід-би, рахуючись з П, виправити: „придбала“? [4] Ск.; М. Ониско в...; П. Лесько в...; Зв. „Снигуръ Гарасимъ тилько въ пятинку...“ [5] М.; П. наѣвся. [6] М. Ск.; Зв. „То й зато в куни...“, П. Аджежъ и за те... [7] S у П. — немає. [8] S; Зв. насыдився. Рядки 79—80 у М. додані до слів Яреми. [9] М.; S. бракує. [10] Ск., у М. бракує. [11] М.; Ск. втѣкъ. [12] М.; Ск. того. [13] Ск.; у М. попсовано: „Що оженився Настасѣ сестрѣ, а вона іому ще й кума“. [14] S; Зв. немає. [15] Ск.; М. „А же й Леско пакъ“; Зв. „Та й Левко Музыка три дни въ куни жъ...“ П. „Да и Левко Хустенко, щось кажут, багато в кунѣ сидѣвъ“. [16] М.; Ск. Зв. три дни. [17] у М. опущ. „у куни жъ“. [18] М.; П. — „Що пазки кумѣ, выбачайте, играшку зробивъ“; Зв. „Що куми, выбачайте, щось не до ладу зробив“; у Ск. — „Що люльку тягъ тогдѣ, якъ говѣвъ“. [19] Рядків 85—88 у М. П. бракує; так само 85—86 у Зв.; заховалися тільки у Ск. [20] Ск.; Зв. хочъ. [21] Ск.; Зв. въ куни. [22] Ск.; Зв. й не. [23] Зв.; Ск. Та. [24] Зв.; Ск. саме. [25] Зв.; Ск. Ризло. [26] Ск.; Зв. весь [27] Ск.; Зв. гривъ. [28] М.; у Ск. Зв. бракує. [29] М.; Ск. Зѣнець. [30] Попр. видавця; М. Ск. зъ. [31] М. тѣлки. [32] то додано з Зв. [33 — 33] Ск. М.; П. панъ дяче — бракує; Зв. „Ой пиши, пане дяче, що ..“ [34] S; Зв. не веливъ. [35] S; М. колядовать. [36] S; П. юлицю. [37] S; М. ходить. [38] М. П; Ск. на купалахъ; Зв. на Купайла черезъ огонь. [39] S.; М. скакать. [40] Рядків 93—94 у М. бракує. [41] П. Ск. [42] S бракує; Ск. [43] П. Зв.; Ск. не велить. [44] Ск. П.; Зв. весь рядок: „Объ клечинни заказавъ винцивъ робити“, і далі „И тихъ въ ночи на воду до рички носити“. [45] Ск. Зв.; П. завивати.

Щобъ не граты в карты и въ шинкъ не ходиты[1].
А чомужъ[2] небюжчикъ не тюлки[2] на Купала ходивъ, але[3]
й навкулачки[3],
Що не одинъ було одъ іого полѣзе[4] и[5] рачкы.
Отежъ[6] бо сей [пюпъ][7] нейде и насъ не пускае,
Тюлко[8] самъ[9] що дня[10] в церквѣ зъ дякомъ[11]
[галасае[12].
А старый небюжчикъ[13] [пюпъ][14] не разъ въ шинку[15]
[христивъ,
На Купала скакавъ и[16] колядовать ходивъ[17].
По весѣлляхъ[18] було не тюлко[19] старостуе[20],
Ходить[21] було[22] у приданахъ[23], та ще и[24] дружкуе[25].
А[26] вѣнчавъ небюжчикъ[27] не тюлки[28] що[29] с кумою,
Хоть бы хто десь[30] пришовъ[31] изъ рюдною[32] сестрою.
А черезъ вѣкъ[33] покюйникъ[34] не бюлше грѣхювъ
[мавъ[35],
Таки[36] парахвіянъ[37] своихъ такъ не мурдовавъ[38].
Вѣльно[39] тогдѣ[40] було [намъ][41] що хотя[42] робиты[43].
Не нудивъ[44], царство іому[45] (небесне) и[46] до церкви
[ходити[47].
И [хочъ][48] лихословицѣ[49] мы тогдѣ[50] не умѣли[51],
Отежъ бо[52] насущній хлѣбъ ѣли[53].

---

[1] Ск. П.; у Зв. бракуе. [2–2] М.; Ск. П. небѣжчикъ; Ск. не тѣлки, П. тѣлко. у Зв. рядків 95–96 бракуе. [3–3] М. Ск.; П. „Але часто було й на...“ [4] М.; Ск. отъ іого лѣзе; П. видъ јого полѣзе. [5] М.; Ск. П. — немае. [6] М.; Ск. Отижъ; П. Адже; у Зв. рядка 97 бракуе. [7] [] дод. видавець. [8] М.; Ск. П. тѣлко; Зв. А. [9] Зв.; S бракуе. [10] М.; S що день. [11] S; у М. немае. [12] М. Ск.; П. голосае; у Зв. „А самъ зъ дякомъ въ церкви що день галагалае“. [13] М.; Ск. П. небѣжчикъ; Зв. небижчикъ пипъ не... [14] Дод. видавець на підставі Зв. [15] М. П.; Ск. въ шинку и..., Зв. и въ шинку. [16] М. П.; Ск. на Купалахъ, Зв. на Купайла. [17] М. колядовати; Зв. колядувати; П колјодовати. [18] М.; Ск. веселяхъ; Зв. весилляхъ; П. весильемъ. [19] М.; Ск. не тѣлки; Зв. не тилько було; П. не тѣлко. [20] S; П. старастуе. [21] М. Зв.; Ск. хоть; П. ходивъ. [22] М.; S — немае. [23] М. Ск.; П. у придане; Зв. у придани. [24] З ,; Ск. ще; М. алежъ и; П. було и. [25] S.; Зв. задружкуе. [26] М. П. Зв. [27] М.; S небѣжчикъ. [28] М.; Ск. П. не тѣлко; Зв. не тилько що. [29] Дод. з Зв.; S немае. [30] Ск.; у П. немае хто; у М. немае бы і десь. [31] М.; Ск. прійшовъ, П. пришлось; Зв. а хочъ прійди до ёго. [32] М.; S рѣдною. [33] М.; Ск. Да вжежъ; П. Ат жежъ; Зв. Аже винъ. [34] М.; S покѣйникъ вѣнъ. [35] М.; S не меньше грѣхивъ знавъ. [36] П.; S та. [37] М.; Ск. Зв. парафѣянъ; П. парафянъ. [38] М. Ск.; Зв. мордувавъ; П. мудровавъ. [39] Ск.; М. опущ.; П. видно, у Зв. бракуе 107–108 рядків. [40] М.; Ск П. тодѣ. [41] Дод. видавець. [42] М; Ск. П. хотѣть. [43] S. [44] М.; Ск. П, не принуждавъ [45] S; у М. Ск. додано небесне. [46] М.; S — немае. [47] S. [48] Дод. вид. [49] М. П.; Ск. И лихословищъ; [50] М.; Ск. П. тодѣ. [51] П.; М. Ск. не вмѣли; Зв.: „И хочъ мы тогди помолиться и не вмили“. [52] М.; Ск. Отижъ бо; Зв. а всежъ таки; П. атжежъ. [53] S; М. тай илы, очевидно, цей вірш дуже зіпсовано, дечого бракуе.

ОХРѢМЪ [1].

Тогдѣ [2], пане Педьку [3] и Бюгъ [4] лучше [5] годивъ
За тѣмъ, що [6] народъ [7] мало [8] до церкви [9] ходивъ.

ТИШКО [10].

А при сіому жъ бо [11] и Бюгъ [12] не ставъ [13] годити,
[14] Бо стали [15] дѣтей ванацѣи [16] вчити.

ЛАВРѢНЪ [17].

Геть [18] правду [19] казала небюжчиця Настя [19],
[20] Що не буде народъ [20] бюлше [21] мати щастя.

СУПРУНЪ [22].

[23] Бо вона бачила [тогдѣ] [24], якъ замирала,
[25] Що пятюнка святая Пречисту прохала [26]:
„Перестали жъ [27], пречиста Дѣво [28], мене шанувати,
Не дай же мирянамъ [39] щастя-долѣ мати [30]“.

ЯРЕМА.

Бо вже швидко мусить кѣнець [31] вѣку мати,
Коли ванацѣйницѣ [32] стали попувати [33],
Черезъ ихъ нѣколи мирянамъ й погуляти [34]:
Такъ колижъ пятюнку [35] святую й шанувати? [36]

КАСЬЯНЪ [37].

Ужежъ и [28] намъ [29] придеться [30] ходить безъ сорочки [31],
А щежъ тобѣ [42] треба вѣддавать [43] замужъ [44] дочкы [45].

---

[1] S; Зв. Супрунъ. [2] М. Зв.; Ск. Тодѣ; П. Тодѣж. [3] S; П. Федьку. [4] М.; S Бѣгъ. [5] S; Зв. лучче. [6] П.; М. якъ миряне; Ск. Гетъ сѣлкись (?); Зв. Отъ тилько. [7] S. [8] П.; М. менше; Ск. Зв. — бракує, зам. цього — неходивъ. [9] S. [10] Ск. — віднесено до наступного паристого рядка. [11] Ск. Зв.; П. (але — сіомуж), М. (але кому). Зв. Зам. бо — то. [12] М. Ск. Зв. и Бѣгъ, П. Теперички. [13] S; Зв. не хоче; у П. дод. и. [14] М. Ск. [15] Зв. цей ставъ. [16] М. Ск.; П. манаціи учити; Зв. въ винаціи. [17] S; Зв. Степько. [18] S; П. Датъ. [19—19] S; але, крім М. — небѣжчиця. [20—20] S; Далі у П дод. при сіому попу имѣти нѣ в чому щастя. [21] М.; Ск. бѣлше; Зв. билше. [22] S; у Зв. бракує. [23] S весь ряд. [24] Дод. видавець. [25] S; Ск. Зв. пятѣнка; М. П. пятниця. [26] S; у П. помилка: шановала. [27] М.; Ск. Перестали ке (?); Зв. перестали люде; П. — зіпсов. вірш: „Перестань Пр. Д. шановати“. [28] М.; П. Дѣва; Ск. Мати; Зв. зіпсов. „Перестали люди Пречисту давно ш.“ [29] S; Зв. имъ. [30] S; Ск. Зв. щастя й...; П. вѣтъ того попа пропасти. [31] Ск.; S конець; у Зв. рядків 121—122 бракує. [32] П.; Ск. вакацѣйники; М. ванацѣйники. [33] Ск.; S поповати. [34] Ск.; у М. дод. хиба и не погуляти; Зв. „Все кажуть: николи й погуляти“; П. „Неможно бо вже мирянамъ и погратн“. [35] Ск. Зв. пятѣнку; М. П. Пятницю. [36] Ск. Зв; М. П. шановать. [37] S ім'я опущ. Далі у Зв. бракує 4-х рядків, 125—128. [38] М.; Ск. П. Да вже и. [39] П.; М. Ск. бракує. [40] S; П. придеть. [41] S; Ск. сорочокъ. [42] М. тобе; Ск. то; П. опущ. [43] П.; М. видавать; Ск. и вѣддавати [44] М.; П. замѣжъ; у Ск. бракує. [45] М.; П.; Ск. дочокъ.

Гетъ[1] якъ бодня порожня, нихто и[2] не загляне,
То й дѣвоцтво[3] ихъ, якъ трава, завяне.
Чи любо[4] дивиться[5] на Вѣрку[6] Стецькѣвну[7],
Що волосъ посидѣвъ[8], та й не знайде[9] ривню.

ИЛЬКО[10].

Бо[11] теперъ и безъ вѣна[12] [13]вже й нѣ[13] до порога.
Ось якъ дѣвує[11] и Вюцка[15] дѣвка[16] небога,
Що й на смѣхъ до неи[17] нѣхто[18] не заглядає[19]
Гетъ тимъ, що[20] в боднѣ нѣчого не має.

ЛУЦКО[21].

Придется жъ[22] и нашимъ дочкамъ дѣвовати[23],
Коли буде довго сей[24] пюпъ[25] поповати[26].

НИЧИПОРЪ[27].

Не бойсь[27], пане Луцьку[29], не буде (вѣнъ)[30] довго попомъ[31],
Якъ пѣдемъ до хурхурея усѣ гуртомъ[32]
Та якъ[33] роскажемо[34], якъ вюнъ[35] нами[36] крутить,
То заразъ и іого до себе прицупить[37].
Або й суплѣку[38] оцюю[39] якъ розбере,
То[40] може й самого попа[41] до рукъ прибере.
Та[42] якъ крутопопы[43] попросимъ старого,
То не бойсь[44], заразъ намъ[45] дадуть другого.
Годѣжъ[46] іому мирянамъ за шкуру[47] сала заливати,

---

[1] Ск.; П. Такъ; М. бракує 4-х рядків, 127—130. [2] П.; Ск. то нихто. [3] Ск.; П. дѣвство. [4] Ск. Зв.; П. Чи добре. [5] Зв.; Ск. дивиця; П. дивитця. [6] П.; Ск. вѣрну; Зв. дѣвку. [7] П. Стыцкивну; Ск. Стецѣвну; Зв. Стицькивну. [8] Ск. П.; Зв. побиливъ. [9] П.; Ск. не знайде собѣ; Зв. не найде соби. У Зв. два рядки 129—139 говорить Федько. [10] М. П.; у Ск. Зв. ім'я опущ. [11] S; М. немає. [12] S; П. горѣлки. [13—13] Ск.; М. нѣ; П. ни; Зв. не. [14] Дод. з Ск. П. [15] М.; Ск. и вѣцна...; П. и вѣцка; Зв. „Ось якъ дивче Иваська..." [16] М.; S бракує. [17] М. П.; Ск. Що й на свѣтѣ до неи; Зв. Що до неи... [18] М.; S нихто. [19] Зв.; S загляне. [20] Ск. Зв.; М. Гетъ тай; П. Бо тамъ. [21] S; Зв. Лавринъ. [22] М.; Зв. Ск. Прійдется; П. придетця. [23] S; Зв. дивувати. [24] М. Ск. [25] М.; Ск. пѣпъ; П. Сей пѣпъ довго...; Зв. Якъ сей довго буде. [26] М. П.; Ск. Зв. попувати. [27] М.; Ск. П. Ничипѣръ; Зв. Буцъ Илько. [28] М.; Ск. бѣся, Зв. бійся; П. бѣсь. [29] М. Ск.; П. Лучко; Зв. Лецьку. [30] П.; Ск. Зв. бракує; М. сей пюпъ. [31] S; М. поповати. [32] Ск.; П. ...до хурхурея пѣдемъ усѣ...; Зв. Отъ якъ до х. вси пидемъ..; М. „Якъ архерея усѣ гуртомъ пойдемо прохаты". [33] М. Ск.: Зв. А тамъ якъ; П. Да якъ. [34] М.; Ск. Зв. роскажемъ; П. роскажѣмъ. [35] М.; S вѣнъ. [36] М.; S — немає. [37] П.; Ск. прицупитъ; М. немає и. У Зв. рядка 140 бракує. [38] S; П. суплицю. [39] М.; Ск. опю; П. нашу; Зв. опущ. [40] S; М. То й... [41] Ск; П. іого; М. Зв. опущ. [42] Ск. Зв.; П. Да; у М. бракує рядків 144—145. [43] Ск. П.; Зв. Крутопопа. [44] Попр.; Ск. П. не бѣсь; Зв. не бійся. [45] Ск. П.; Зв. немає. [46] М.; П. Дод. и. [47] М.; Ск. П. за шкурку; Зв. „Тоди перестане намъ за шкуру...".

Бо [1] вивчимо іого, сучого сына [2], якъ іому [3] поповати.
Буде вюнъ [4] знати, якъ [5] шановати мирянъ [6],
Якъ одвѣдає [7] хурхурейскихъ [8] барбаръ.

АНТЮНЪ [9].

Коли бъ, Ничипоре, хоть по шостаку [10] зложити [11].
Та пудсулили бъ [12] архерею [13], щобъ іого [14] ростригти.

ПАНАСЪ [15].

Та й крутопопѣ треба щось дати,
Бо правду казала небюжчиця [16] мати,
Що без грошей [17] нѣ до [18] пана,
Якъ без сумки [19] до гетьмана.

ІОВТУХЪ [20].

Правду оце ты [21], пане куме, кажешъ,
Бо легко ихати [22], як и [23] вюзъ [24] подмажешъ [25].

ОНИСКО [26].

Пойдѣте лишъ [27], кликнѣте [28] дядька [29], мого кума,
Та гукнѣте [30] сюда [31] и [33] Безпалка [33] Наума,
Воны [34] люде розумнѣши [35], усюди [36] бували,
То [37] можебъ [38] щось таке [39] и воны сказали.
Чогось [40] вони и сами [42] сюди [52] чимчикують [43]
Читай [44] лишъ, панъ дяче [45], нехай и вони почують.

---

[1] П. S немає. [2] П. S немає. [3] М.; S немає. Рядки 145–146 у Ск. попсовано: „Та якъ роскажемъ, годѣ іому мірянамъ ! За шкуру сала лити, вивчимъ іого, якъ попувати“. [4] М.; Ск. вѣнъ. [5] М. Ск.; П. я (помилкою). [6] У Ск. перенесено „мирянъ“ до наст. рядка. Зв.: „Буде вінъ памятати, що робивъ тутъ тартаръ“. [7] S; П. коли вырветця. [8] S; М. архирейскихъ. [9] М.; Ск. П. Антѣнъ. Зв. Винтипъ. [10] М. Ск.; Зв. по мошличку; П. по шагу. [11] М.; Ск. Зв. зложили; П. зобрати. [12] М.; Ск. пѣдсунули; П. пѣдсунути; Зв. пиднесли бъ. [13] М.; S хурхуреевѣ. [14] Після цього у Ск. доступили (?); Зв. виддалили; П. додає: „з попѣвства зопхати“. [15] Ск. П.; М. Зв. опущ. [16] М. небюжниця; S небѣжчиця. [17] S; П. грошій. [18] S; Зв. не доступити до. [19] П.; Ск. Зв. без сукна; М. без каптана; м. б. слід виправити без сукнѣ? Ск. до Гатьмана. [20] М. Ск.; Зв. Евтухъ; П. опущ. [21] Ск. П.; М. ты оце; Зв. „То правду, пане куме, оце ты... [22] М. П. (ѣхати); Ск. Бо ѣхать легко. [23] М.; S немає. [24] М.; S вѣзъ. [25] П. Ск.; М. помажешъ; у Зв. инакше: „Бо й ціеи справы дурницею не розвяжешъ“. [26] М. Ск.; П. Зв. – немає. [27] М.; Ск. Пѣдѣть лишень; Зв. Пиди лишъ; П. Пѣдемъ лишень. [28] М.; Ск. кликнѣть; Зв. кликни; П. и кликнѣмо. [29] М.; Ск. бракує; П. Зв. Демка; Зв.: мого Демка кума. [30] М.; Ск. Та попросѣть; Зв. Та й попросите. [31] S; Ск. Сюды. [32] П.; S опущ. [33] S; М. Набезпалка. [34] S; М. вони. [35] М.; П. Зв. старѣйши; Ск. стари. [36] М.; S и всюды. [37] Ск.; S тобъ. [38] Ск.; S може. [39] М. Ск.; Зв. и воны що небудь...; П. щобъ таки. [40] Ск.; М. Чи ось; Зв. А ось; П. Тыць, ось и воны... [41] Ск. Зв.: М. П. самы. [42] Ск.; Зв. сюда; М. П. — бракує. [43] Ск. Зв.; М. П. чемчикують. [44] S; Ск. А читай. [45] Ск. М. П.; Зв. пане дяче.

ДЯКЪ написаннее [1] читае:

„В бозѣ преосвященнѣйшему над владиками владичествующему, божіей церквѣ, [2] яко невѣстѣ [3] Христовои, украсителю [4], божіихъ велѣній [5], истолкователю [6], пресвитеровъ [7] премудрейшему [8] учителю, всѣхъ бѣднихъ [9] защитителю, во сердцѣ [10] доброй надеждѣ [11] епископствующему [12] епархіи невзглядской, архипастырю [13] Іуару Своеволскому [14].

Отъ православнихъ [15] парахвіянъ [16] „Нерушъ мене“ села [17] [18] пресвятое винской церкви [18], премного грѣшнихъ рабовъ [19] твоихъ [20]

[21] Горко слезно ридающее доношение [21].

[22] Мы нижайшіи раби [23] просимо [24] й молимо [25] и мили ся дѣемо [26], услыши [27] насъ святій и пресвятій [28] владико припадающихся [29] и молящихъ тебѣ [29], цѣлующихъ найсвятѣйшіи [30] твои нозѣ [31], [32] просящихъ милосердія твоего. Избави насъ от хищнаго волка [32], баснословящего [33] латинника [34], недостойнаго [35] пресвитерскаго сана. Ибо, аки [36] волкъ, овцы разгоняетъ [37], [38] а не яко пастиръ во едино стадо собераетъ [38] и [39] яко левъ ярящійся [40] свирѣпствует, искій [41] кого поглотити, тако [42] и сей нашъ [43] по божіему [44] попущенію [45] грѣхъ ради нашихъ [46] пресвитеръ Кануарій [47] Славолюбскій много содѣла намъ пакости [48]: удручаше [49] бо великими наказаніями тѣлеса наша и мно-

---

[1] Зв. [2] М.; S церкви. [3] М.; S Христовои невѣсты, Зв. невѣсти. [4] S; Зв. краситилю. [5] М. Ск.; П. повелѣній; Зв. усього цього епітета бракує. [6] М. Ск.; П. исполнителю. [7] Ск.; П. пресвитеру; М. Зв, бракує. [8] S.; М. премудрихъ. [9] М. П.; Ск. бѣдныхъ; Зв. бидныхъ. [10] М.; Ск. П, сердцу; Зв. всякой. [11] М.; Ск. П. доброй надежды; Зв. опущ. [12—13] у М. опущ.; П.; Ск. Новоглядинской; Зв. епархіи новогроденской архіепископу. [14] М.; Ск. архипастырю, цару (sic) Своевольскому; Зв. смиреннѣйшому Егору Своевольскому [15] П.; S бракує. [16] М. Зв.; П. парафіянъ [17] М.; перестанови: П. — слободы Нерушъ мене парафіянъ; Ск. — села Нерушъ меня П.; Зв. п. села Нерушъ-мене. [18—18] М.; Ск. Пресвитеру Планенной (sic) церкви; Зв. пресвятой еленской церкви; у П. бракує. [19] S. [20] М. Ск.; П. Зв. немає. [21—21] М.; Зв. слезное доношеніе; П. слезное прошеніе; Ск. — бракує. [22] у Ск. бракує всього тексту цього „доношения“; тому варіянти наводимо з М. П. Зв, [23] М. нижайшіе; П. Зв. нижайшіи рабы. [24] М. Зв.; П. просимъ. [25] М.; S немає. [26] Випр. на підставі П,: имилъ ся дѣемъ; Зв. молбы дѣемо; М. опущ. [27] Зв.; М. услишъ; П. Умили. [28] М. Зв.; П, святый и пресвятый; у М. Зв. и опущ. [29—29] М.; у Зв. просящихъ, приподающихъ и...; у П. припадающихъ и молящихъ тебѣ. [30] М. П.; Зв. святѣйшіи. [31] М.; Зв. нози; П. нозѣ твои, [32—32] S. [33] М.; П, баснословящаго; Зв. бѣснословлющего. [34] М. Зв.; П. Латинщика. [35] М. Зв.; П, недостойно. [36] М.; Зв, яко; П. якъ. [37] М.; П. овець; Зв. овцы пожераетъ. [38—38] Зв.; М. П. опущ. [39] М. Зв.; П. или. [40] М.; П, свирѣпѣйшій; Зв. свирѣпствующій. [41] П.; М. ищай; Зв. ищетъ. [42] П.; М. Зв. такъ. [43] М. Зв.; П. насъ. [44] М.; Зв. Божому; П. Божію. [45] П.; М. Зв. допущенію [46] М. П.; Зв. дод. ванаціянъ. Далі все до слів „вѣчнои памяти достойній..“ у Зв. опущено, й є тільки у сп. М. П.; цю частину позначаємо зірками *—*. [47] М.; П. Януарій. [48] М.; П. много намъ содѣлавъ пакости. [49] П.; М. утруждаше.

гая[1] уже содѣла[2] на хребтѣхъ нашихъ[3] беззакония[4], яко въ инихъ наполнишася и лядвія поруганій[4] яже нѣсть[5] лѣпо[6] цресвитеру таковая[7] дѣла[8] творити, яко же[9] тунеядець сей пребеззаконній[10] изнуряеть плоти наша[11] постомъ и молитвою. [12]Но и горшая содѣла намъ[12]: повелѣ бо не быти пѣснословію[13], яже есть Коляда во прерадостній[14] день Рождества Христова[15]; сплетеніе[16] вѣнцовъ[17], аки мученическихъ, во время святія[18] Пятдесятницы запреты[19]; также и[20] прославленія[21] [22]честнаго пророка и мученика Предтечи[22] Крестителя Иоанна[23] в день его Рождества, [24]з скаканіемъ юношъ и дѣвъ[24] чрезъ огнь[25] отъя[26], [27]обливаніе в пресвѣтлый день Воскресения Христова[27] истреби[28]; [29]и все звѣровидно творить, яже азъ и зрѣхъ[29].

[30]Пресвитерствуяй же прежде его у насъ блаженно[30*] вѣчнои памяти достойній[31] Ѳома[32] Боголюбскій не воспрещаше[33], но еще и[34] поущаше[35] [36]и поощряше на сія[36] по слову псалмиста[37]: [38]„Нога моя ста на правотѣ“[38], [39]„на всякомъ мѣстѣ[39] благослови[40] душе моя Господа“ [41]и паки „хвалѣте его во гласѣ трубнѣ, хвалѣте его во гласѣхъ восклицанія“[41].

ДЕМКО[42].

А щожъ[43] вы отце[44] пописали[45],
Адже жъ[46] вы сами себе извязали[47].
165 Геть[48] винъ не самъ се крутить,
А все[49] іого панъ сотникъ нашъ[50] учить[51].

---

[1] М.; П. многие. [2] М.; П. содѣловаше. [3] М.; П. на хребтѣ нашемъ. [4–4] М.; в П. опущ. [5] М.; П. яже не бѣ. [6] П. лѣпно, М. удобно. [7] М.; П. такова. [8] П.; М. опущ. [9] М.; П. яже. [10] М.; П. пребезъзаконный. [11] М.; П. плоть нашу. [12–12] М.; П. наигорше дѣяше. [13] М.; П. пѣснославленню. [14] М.; П. в пресвятый. [15] Далі у М. истреби; оплетеніе... запреты. У П. — также и прославлению... истрибивъ. [16] П.; М. оплетеніе [17] М.; П. вѣнцевъ. [28] У сп. М.; П. опущ. [19] М.; П. опущ. [20] П.; М. немає. [21] М.; П. прославлению. [22–22] П.; М. тільки святому. [23] П.; М. Іоанну Крестителю. [24] М.; П скакати юношамъ и дѣвамъ. [25] М.; П. огонь. [26] М.; у П. немає. [27–27] П.; у М. опущено, [28] У сп. М. — вище, переніс сюди видавець згідно з П., де тут „истрибивъ“, а далі „сплетение венцевъ... Пятидесятницы“. [29–29] М.; у П. „но неудобъ яже звѣрообразному оному пресвитеру Славолюбскому и вся та веселия, яже бысть, чего“. [30–30] М.; П. и пресвитерствовавшій пред симъ и; далі тексти М. П. Зв. збігаються; Зв. симъ у. [31] М. П.; Зв. дод. бувъ. [32] М. П.; Зв. Хома. [33] М. П.; Зв. воспрещавшій. [34] П.; М. Зв. опущ. [35] М.; П поучаше; Зв. поучавшій. [36–36] М.; П. Зв. бракує. [37] М.; П. Зв. зам. цього — такову паству. [38–38] М.; П. Зв. бракує. [39–39] М. П.; Зв. дод. владычества твоего. [40] П. Зв.; М. хвали. [41–41] Це тільки у М.; у П. Зв. бракує. Далі рядків 163—187 у М. немає. [42] Ск. П.; Зв Наумъ. [43] Ск. Зв.; П. А що. [44] П.; Ск. оце, Зв. це. [45] Ск.; П. Зв. написали. [46] Ск. П.; Зв. Аже. [47] Зв.; Ск. П. звязали. [48] Ск.; П. аджеж; Зв. Ажежъ. [49] Ск.; Зв. То все; П. Але. [50] Ск.; П. Зв. бракує. [51] П. Зв.; Ск. учитъ.

СУПРУНЪ [1].

Та [2] вѣнъ же [3] іого сюды [4] и втоптавъ
Да й за іого [5] свою годованку вѣддавъ.

ТЕРЕШКО.

Та вжежъ таки [6] хоть грунты свои [7] позбуваемъ [8],
А таки іого зъ [9] попѣвства зопхаемъ [10].

НАУМЪ [11].

Та [12] гляди лишъ ты [13], Терешку, не дуже [14] тупай,
Та [15] перше [16] старыхъ людей послухай [17].
[18] Треба перше сотника схвасовати [18],
Та [19] тодѣ будемо [20] и на попа прохати [21].
Уже, Терешку [22], не сыпати [23] противъ сыли [24] пѣскомъ,
А черезъ [25] позовы [26] будемо ходить пѣшкомъ.

ТИМѢШЪ [27].

У ихъ грошей багато, брате [28], та [29] воны розумнѣ [30] люде:
Куди не пѣдуть [31], то все по ѣхъ право [32] буде,

ПЕДКО [33].

Нехай же іого недобре опануѥ,
Коли намъ на лихо пѣшло, нехай не вредуе [34].

НАУМЪ [35].

Ходѣмъ [36] лучше [37] до хаты [38] могорычу [39] пити,
Чимъ маемо [40] чортъ знаѥ [41] що робити.

---

[1] Ск. П.; Зв. Демко. [2] Зв.; Ск. П. Да. [3] Ск. Зв.; П. же бракуе. [4] Ск.; П. Зв. сюда. [5] Ск. П.; Зв. Бо за нёго. [6] Ск. П.; Зв. Та вжежъ Демку. [7] Дод. видаваюць. [8] Ск. Зв.; П. хоть грунта свого збавимъ. [9] Ск. Зв.; П. А іого таки с... [10] Ск. П.; Зв. зипхаемъ. [11] П.; Ск. Демко; Зв. Супрунъ. [12] Ск.; Зв. Ты; П. Да. [13] Ск.; П. лишъ; Зв. опущ. [14] Зв.; Ск. П. дод. лишъ. [15] Ск. Зв. П. Да. [16] Ск. П.; Зв. опущ. [17] Далі у Зв. промовляе Тимiш: „Бо въ ихъ багацько грошей“... [18—18] Ск. Зв.; у П. немае; у Зв. варіянти: першъ, спахлювати. [19] Ск.; П. Да; Зв. То. [20] Зв.; Ск. будемъ и; П. и бракуе, воно поставлене після попа. [21] Ск. П.; Зв. подавати; наступні 2 рядки у Ск. говорить Наумъ; у Зв. — 4 рядки — Лавринъ. [22] Ск.; Зв. Та вжежъ Терешку...; П. Уже. [23] Ск. П.; Зв. сыпать. [24] Ск.; П. силы; Зв. витру. [25] Ск. Зв.; П. А чрезъ. [26] Зв.; Ск. П. позовъ. [27] У Зв. ці рядки додано до слів Супруна. [28] Ск.; П... брате, грошій; Зв. Бо въ ихъ багацко грошей... [29] Ск.; П. да; Зв. и. [30] Ск.; Зв. розумни; П. старѣйшіи. [31] П. Зв.; дод. То Ск. Куди пѣди. [32] П.; Ск. то ѣхъ право; Зв. то ихъ правда. [33] Ск. П; Зв. слів Педька бракуе. [34] П.; Ск. коверзуе. [35] Ск. П; у Зв. ці два рядки — частина слів Лавріна. [36] Ск. Зв.; П. дод. лишъ. [37] Ск. Зв.; П. лутче. [38] П.; Ск. опущ.; Зв. до Манайла. [39] Ск. П.; Зв. горѣлки. [40] Ск.; Зв. маемъ; П. маешъ. [41] Ск.; П. чорзна; врагъ знае.

ПАРХИМЪ [1].

Та кликнѣте [2] пан-дяка, нехай [3] выпье чарку.
Иди за нами [4], пане дяче [5] Марку!

ДЯКЪ.

185 Благодарю покорно [6] за ваши привѣты,
Ходѣмо лише скорѣй, [бо] [7] хочетця питы [8].
Пора [9], бо [10] йде панамаръ [11] до церкви звонити.

[РЕЗОЛЮЦІЯ] [12].

Священникъ сисканъ и не наказивалъ би ихъ..... [13] за роспискою къ мѣсту отпущенъ; дячка, чтобъ таковыхъ прошеній не писалъ, висѣченно розгами и отправленно в повиновеніе священнику; а просителей, почиталибъ с: [14] и впредь таковых пустошей не доносили, по наказаніи плетмы за порукамы отпущенно въ ихъ пребиванія, яже есть домы.

---

[1] П.; наступний вірш у Ск. — належить Наумові, у Зв. Супруновi. [2] Ск.; Зв. Кликнить же и дяка; П. Да кликнемъ и дьяка. [3] Ск. П.; Зв. дод. и винъ. [4] Ск.; Зв. Ходимъ зъ нами; П. тільки Ходи. [5] Зв.; Ск. пандяче; П. панъ дьяче. [6] П. Зв.; Ск. додано: за вашу ласку. [7] Дод. видавець. [8] П.; у Ск. Зв. цього рядка немає. [9] П. [10] Зв. [11] Перша частина цього рядка у списках така: Ск. Иде панамаръ; Зв. Бо йде паламарь; П. А то пора итить. [12] Резолюція — є тільки у М., без заголовка, якого додав видавець. Дуже ймовірно, що ця резолюція або належить до иншої, ніж основна редакція „Замыслу“, або віршову частину твору після „слезного доношенія“ — складено пізніше.

ДОДАТОК.

„Спор душі з тілом“ — тема що її не раз подибуємо у всесвітньому письменстві. Давнішую обробку маємо у візантійця Мих. Акомината (див. ст. А. Сонні, Визант. Обозр. 1915, I) „Розмова душі з тілом“ І. Некрашевича — не єдина спроба обробити цей сюжет в українському письменстві XVIII віку. Отож, щоб виявити характерні риси Некрашевича як письменника, не пошкодить порівняти його твір з традиційним, що походить із половини XVIII ст. і дуже близький до Некрашевичевого твору як ідеєю, так і формою. Це „Разговоры душѣ съ тѣломъ“, що збереглися в Полтавському Музеї, в збірці Е. Н. Скаржинської, № 944. Передруковуємо цей діялог, як матеріял для порівняльних студій над дослідами, присвяченими цій темі. Подаємо текст, точно додержуючись ортографії рукопису, проминаючи тільки надрядкові знаки.

РАЗГОВОРЫ ДУШѢ СЪ ТѢЛОМЪ.

ДУША.

1 Другъ мой, товарищъ, не параб-ль устати?
Доколѣ будешъ Бога прогнѣвляти[1]?
Мнѣ есть найскучно[2] и всегдашно горе.
Слезъ не имѣю, да пролію море.

ТѢЛО.

б Кто жъ ти виновенъ? Давно бъ почить нада,
Да не наслѣдишъ, душе, тлѣнна Ада.

ДУША.

Нѣтъ, другъ, мнѣ нелзя самой слезъ точити,
Буди не хощешъ товарищемъ быти.

---

[1] Рук. прогнѣвати. [2] Рук. наскучно.

ТѢЛО.

Мнѣ что за нужда с тобою дружити?
Вѣмъ, яко в земли имѣю изгнити.
Тебѣ подлежитъ пектися, безсмертной,
Да избѣжиши страшной коси смертной.

ДУША.

Нѣ[1], о товарищъ, худо разсуждаешъ,
Тлѣніемъ в земли толко отбыть чаешъ.
Не вѣси ль, егда возгласитъ, трубою
Призывая, Богъ насъ пред ся обою.

ТѢЛО.

И что жъ, что станемъ на судѣ обое?
Я толко скажу и пред судомъ тое[2].
Азъ бѣхъ неволникъ, а душа владѣла,
Транжирила такъ, какъ сама хотѣла.
Пустошъ несешъ: въздумайся на время.
Иль не подлежитъ обоимъ несть бремя?

ДУША.

Вспомни богата, во огнѣ горяща,
Капли воднія во прохладъ просяща.

ТѢЛО.

И чтожъ, что просилъ? то душа едина.
С нимъ не бывала моя половина.

ДУША.

Лжеши, товарищъ, почитай Матѳеа,
Якая души съ тѣломъ Асамблеа?
Тѣмъ ушъ не дружба съ собою[3],
Егда воспріймутъ Тартаръ над собою.
Ты на мене врагъ, я же твой всеглавный,
Яко ввергль въ грѣхъ, всему миру явный.

ТѢЛО.

Не нялъ бы вѣры, да страшишъ Матѳеемъ,
Думалъ, что горе токмо саддукеемъ.

---

[1] В рукоп. збереглася лиш літера Н та наголос.
[2] В рукоп. після цих слів, помилкою „смотри транжирила".
[3] Вірш попсований.

Ажъ тутъ, якъ вижу, и до насъ говорить.
Покаймось, прошу, пока не ускоритъ.
Азъ потовъ къ поту имамъ приложити,
Какъ бы возможно слези источити.
Ты чувствомъ твоимъ подражай ко Богу,
Да изліетъ намъ милость свою многу.
Хотя бъ углокъ[1] далъ, гдѣ суть святыхъ души,
Всѣ бъ страшилища ушли мимо уши.

МОГОРИЧЪ.

Душа плачетъ, стогнетъ тѣло.
Тужатъ обще: то ихъ дѣло.
Просятъ Творца, судію всѣхъ,
Да подастъ имъ благый успѣхъ,
Еже стати одесную,
Убѣжавши муку злую,
И воспѣти „Святый Боже,
Твоя милость намъ поможе“.

[1] Рукоп. оуглокъ.

№ 20 — проф. Хв. Тітов. Стара вища освіта в київській Україні (із 180 мал.) (1924).

№ 21 — О. Курило. Особливості говірки села Хоробричів (1924) — 60 коп.

№ 22 — проф. М. Марковський. Як утворивсь роман «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» (вичерпано).

№ 23 — Л. Шульгина. Пасічництво (етнол.) (1925) — 40 к.

[№ 24] — Російсько-український словник. Т. І-й, під головним редагуванням акад. А. Кримського, А-Ж (1924) — 2 крб. 50 к. Т. II-ий в., З-К 1 (1929), вип. 2-й, Л-Н (друк.). Т. III-й О-П, головн. ред. акад. С. Єфремов (1927-1928) — 3 крб.

[№ 25] — акад. Д. Багалій. Мандрований філософ Г. Сковорода (1926) — 4 крб.

[№ 26] — Наук. збірник Істор. Секції за р. 1924—3 крб. 40 к.; за р. 1925 —3 крб. 50 к.; за р. 1928 — 3 крб.

[№ 27] — а) К. Грушевська. З примітивної культури (1924)—2 крб. 50 к.; — б) Первісне громадянство та його пережитки на Вкраїні (1926)—2 крб. 70 коп.

[№ 28] — Шевченко та його доба. 1-й Збірник (1925) — 1 крб. 75 к.; 2-ий Збірник (1926) — 2 крб.

№ 29 — Див. № 13. І, Програми до збирання оповідань, казок і пісень (1925)—5 коп.

№ 30 — акад. С. Єфремов. Поет і плантатор (1925)—20 к.

№ 31 — проф. В. Данилевич. Археологічна минувшина Київщини (з 5 таблицями малюнків та 9 мапами). 1925—1 крб. 25 коп.

№ 32 — проф. Є. Тимченко. Номінатив і датив (1925) — 75 коп. (вичерпано).

№ 33 — акад. В. Перетц. Слово о Полку Ігоревім (1926) — 4 крб. 25 коп.

№ 34 — проф. Є. Кагаров. Нарис історії етнографії, І (1926) — 75 коп.

№ 35 — Археол. досліди 1925 р., з мал. (трипільської культури) (1926)—2 крб. 25 к.; за 1926 р. з мал. й табл. (1927) — 2 крб. 75 к. (вичерпано).

[№ 36]—акад. М. Грушевський. Історія української літератури, т. IV (1926)—6 крб. т. V (1926 — 1927) — 6 крб.

№ 37 — Декабристи на Україні, Збірник Комісії для дослідів громадських течій на Україні за ред. акад. С. Єфремова та В. Міяковського т. І (1926)—3 крб.; т. II (друк.).

№ 38 — проф. В. Кордт. Подорожні по Східній Європі до 1700 р. (1926)—2 крб. 25 к.

№ 39 — Вад. Модзалевський. Гути на Вкраїні (1926)—2 крб. 25 коп.

№ 40 — Трипільська культура на Україні. Збірник І (з малюнками) (1926)—3 кб. 25 к.

№ 41 — Російсько-український словник правничої мови, під головним редагуванням академика А. Кримського (1926) — 4 крб.

№ 42 — Літопис Величка, т. І (1926) — 3 крб. 25 к.

№ 43 — Український Археографічний Збірник, ред. акад. М. Грушевський, т. І (1926) — 3 крб. 75 коп.; т. II (1927) — 4 крб. 50 к.; т. III (друк.).

№ 44 — проф. М. Марковський. Енеїда Котляревського (1927) — 1 крб. 50 коп.

№ 45 — проф. Є. Тимченко. Вокатив і інструменталь (1926) — 1 крб. 40 к.

№ 46 — Історично-Географічний Збірник, ред. проф. Ол. Грушевський, т. І (1927) — 1 крб. 75 к.; т. II (1928) — 2 крб. 25 к.; т. III (1929) — 3 крб. 25 к.

№ 47 — Кл. Квітка. Пісні про дівчину-втікачку (1926)—50 коп.

№ 48 — проф. П. Бузук. Нарис історії української мови (1927)—1 крб. 35 к. (вичерпано).

[№ 49]— Щоденник Т. Г. Шевченка, за ред. акад. С. Єфремова (1927)—5 крб. 25 к.

№ 50 — проф. Г. Павлуцький. Історія українського орнаменту (1927) — 2 крб. 25 к.

№ 51 — Ювілейний збірник на пошану акад. Д. І. Багалія. Ред. акад. А. Кримський (1927) — 15 крб.

№ 52 — Листування Ів. Франка з М. Драгомановим (1928) — 4 крб. 75 коп.

№ 53 — Збірник: П. Куліш. Ред. акад. С. Єфремов (1927) — 2 крб. 50 коп.

№ 54 — проф. М. Грунський. Київські глаголицькі листи і Фрейзінгенські уривки, з знімками (1928)—1 крб. 25 к.

№ 55 — М. Левченко. З поля фольклористики та етнографії, вип. 1 (1927) — 1 крб.; (вичерпано), вип. 2 (1928) — 50 коп.

[№ 56] — Українські думи (корпус), т. І, зо вступною статтею К. Грушевської (1928) — 6 крб. 50 к.

№ 57 — акад. Аг. Кримський. Розвідки, статті, замітки. І (1928) — 4 крб.

№ 58 — проф. В. Сиповський. Україна в рос. письменстві (1801-1850). (1928). — 5 крб. 50 к.

№ 59 — К. Квітка. Українські пісні про дітозгубницю (1928) — 1 крб.

№ 60 — Євгенія Рудинська. Листи В. Горленка (1928) — 1 крб. 50 коп.

[№ 61] — Збірник: За сто літ, ред. акад. **М. Грушевський**, кн. I (1927) — 4 крб. 50 к.; кн. II (1928) — 5 крб.

№ 62 — акад. **Д. Багалій**. Автобіографія (1927) — 1 крб. 75 коп.; Юбілей академика Д. І. Багалія (1929).

№ 63 — проф. **В. Розов**. Українські грамоти XIV—XV в., т. I (1928) — 6 крб.

№ 64 — Збірник Діялектологічної Комісії під головуванням акад. **А. Кримського**,

№ 65 — Український Архів, I (закінч. друк.). [кн. I (1928) — 3 крб.].

[№ 66]. — **Б. Грінченко**. Словник, 3-е доп. вид., 5 тт., редактори академ. **С. Єфремов** і **А. Ніковський** (1928).

№ 67 — проф. **Є. Тимченко**. Акузатив (1928) — 1 крб. 50 коп.

№ 68 — **М. Левченко**. Казки та оповідання з Поділля, вв. I-II (1928)—4 крб.

№ 69 — проф. **Л. Беркут**. Етюди з джерелознавства середньої історії (1928) —

[№ 70] — проф. **Т. Кезма**. Граматика арабської мови (1928). [2 крб. 25 к.].

№ 71 — акад. **Аг. Кримський**. Звиногородщина з етнографічного та діялектичного погляду (закінч. друк.).

[№ 72] — акад. **Д. Багалій**. Історія України, т. I (1928).

№ 73 — Археогр. Збірник Євр. Історичної Комісії, т. I (1928) — 2 крб. 75 к.; т. II (друк.).

№ 74 — Збірник Ленінградського при У.А.Н. Товариства за ред. акад. **Вол. Перетца** т. I (1928) — 1 крб. 75 к.; т. II (друк.).

№ 75 — проф. **П. Смірнов**. Волзький шлях і стародавні руси (1928) — 3 крб.

№ 76 — Юбілейний Збірник на пошану акад. М. С. Грушевського, т. I (1928)—4 кб. 80 к.; т. II (1928) — 5 крб. 25 к.

№ 77 — **С. Бугославський**. Пам'ятки XI—XVIII вв. про кн. Бориса та Гліба (Розвідка та тексти) (1928). — 3 крб. 50 к. [(1928) — 5 крб.

№ 78 — акад. **П. Лавров**. Кирило та Методій в давньо-слов'янському письменстві

№ 79 — проф. **Є. Кагаров**. Завдання та методи етнографії (1928) — 90 коп.

№ 80 — **Ол. Курило**. Спроба пояснити процес зміни *о, е* в нових закритих складах у південній групі українських діялектів (1928) — 1 крб. 80 коп.

№ 81 — проф. **П. Клименко**. Цехи на Україні (1929) — 3 крб.

№ 82 — Література, I. Ред. акад. **С. Єфремов** (1928) — 3 крб.

№ 83 — акад. **А. Кримський** та **Ол. Боголюбський**. Вища освіта у арабів (1928)—1 крб. 75 к.

№ 84 — **М. Щепотьєва**. Розписи хат на Кам'янеччині, з ілюстр. (1928) — 70 коп.

№ 85 — **Ол. Курило**. Матеріяли до україн. діялектології та фольклору (1928)—1 кб. 75 к.

№ 86 — **Є. Марковський**. Український вертеп, т. I, в. 1 (1929) — 3 крб.

№ 87 — **Вад. Тарнавський**. Г. Ф. Квітка-Основ'яненко (1929) — 4 крб. 25 к.

№ 88 — Генеральне слідство Стародубського полку (закінч. друк.).

№ 89 — **В. Петров**. Куліш у п'ядесяті роки (закінч. друк.).

№ 90 — Проф. **О. Савич**. Нариси з історії культурних рухів на Україні та Білорусі XVI—XVII вв. (закінч. друк.).

№ 91 — Лоцманський збірник, вид. Етн. Комісії (закінч. друком).

№ 92 — Акад. **Д. Багалій**. Матеріяли до життепису В. Б. Антоновича (закінч. друк.).

№ 93 — **Конощенко**. Українські народні мелодії (друк.).

№ 94 — Збірник присвячений В. М. Лисенкові (друк.).

[№ 95] — Чернігів і північне Лівобережжя, ред. акад. **М. Грушевський** (1928) — 7 крб. 50 к.

[№ 96] — Науково-публіцистичні і полемічні писання **Костомарова** (1928) — 5 крб.

№ 97 — Збірник праць Науково-Педагогічної Комісії, т. I (закінч. друк.).

№ 98 — **С. Гаєвський**. Олександрія (друк.).

№ 99 — Твори І. Некрашевича. Ред. **Н. Кістяківська** (1929) — 1 крб.

№ 100 — Твори В. Б. Антоновича. Т. I (друк.).

№ 101 — Збірник праць Комісії для вивчування історії україн. мови, т. I (друк.).

Державні установи та товариства, котрі вдаються безпосередньо до Видавництва Академії Наук (Київ, вул. Чудновського 2, тел. 58-10), мають на академічних виданнях встановлену в законі знижку. Инший склад видань — «Книгоспілка», Київ, вул. Короленка № 46 та Д.В.У. (Видання під №№ 1, 8, 24—28, 36, 49, 56, 61, 66, 72, 95, 96 набувати можна тільки там). № 63, друкований в обмеженому числі, набувати можна тільки в Академії за спеціяльним дозволом од голови Комісії для історії української мови.

Ціна 1 крб.